

**Zeg nou zelf, dit is toch het mooiste plekje
van heel Betondorp?!**

Inhoud

Betondorp bevolkt	4
Betondorp betaalt	8
Betondorp naar bed	11
Bezet en bedreigd	12
Bont Betondorp	14
Beboterd en besuikerd	17
Betondorp in bloei	21
Betondorp in bad	24
Betondorp maakt bezwaar	26
Tussen baby's en bejaarden	30
Betondorp doet boodschappen	34
Verantwoording en colofon	36

Betondorp bevolkt

Politieagenten, douaniers, postbodes en andere ptt-ers, belastingambtenaren, onderwijzers, bibliothecarissen, brandweerlieden, tramconducteurs, taxichauffeurs, tuinlieden van de gemeente, kantoorpersoneel en geschoolde arbeiders zoals schilders, metselaars en timmerlieden uit de bouw, metaalarbeiders en typografen: 'arbeiders die iets geleerd hadden' vormden het levend materiaal waarmee Betondorp zijn geschiedenis begon.

Het merendeel van de bewoners beschikte over een vast inkomen. 'Vast geld, vaste armoede'. De werkloosheid moet in Betondorp laag zijn geweest. Vanzelfsprekend woonden er tevens kleine middenstanders, zoals aannemers en de meeste winkeliers die van de klandizie van hun buurtgenoten moesten leven. Op de Brink en elders in de duurste woningen — de 'witte-boordjes-huizen' — waren iets beter gesitueerden te vinden: de hoofdonderwijzer, een commissaris van politie, een vakbondsbestuurder, een leraar.

Het Rijk had bij het verlenen van subsidie op de bouw als voorwaarde gesteld, dat 10% van de woningen als de 'Rijksvoorkeurswoningen' aan personeel van de rijksoverheid toegewezen werden. Dit verklaart de aanwezigheid van ambtenaren van de Directe Belastingen en Invoerrechten, zoals douaniers van Limburgse of Drentse afkomst, in Betondorp.

Dokwerkers zou je er niet vinden, helemaal weinig handarbeiders en ongeschoolden. 'Nette gezinnen, het niveau van een nieuwe wijk zakt toch nog wel'. Vóór het Centraal Bureau Herhuisvesting, later Afdeling Woonruimte, en in 1972 een aparte Dienst Herhuisvesting, de toewijzing geheel overnam, hadden de ambtenaren van de afdeling Woningexploitatie van de Woningdienst de plaatsing geheel in eigen hand. Een adjunct-woninginspectrice van het Plaatsingsbureau ging op huisbezoek en maakte een beoordeling van het gezin, dat om een gemeentewoning vroeg. Zij bracht rapport uit aan de groepsleiders (er waren 9 groepen over de stad verspreid) die kandidaten op konden roepen. 'Dat gezin lijkt wel wat voor die of

Brede ramen met roeden: lastig lappen, duur in het onderhoud (Zuivelplein)

die lege woning', de feitelijke toewijzing ging op het gevoel af. 'Het had geen zin om een wat moeilijk of luidruchtig gezin tussen hele rustige burenen te zetten, dat werd voor die mensen zelf ook helemaal niet prettig wonen', in die geest besloten de groepsleiders. Was het zo gek nog niet? Waren mensen die in krotten of 'slechtere' woningen woonden, daarom een ander slag? Een socialistisch ijveraarster vertelt dat ze met veel moeite voor een gezin uit de bedompte Houutuinen, 'waar het op de trap naar schillen rook', een woning op het Onderlangs had losgepraat. De man leed aan tbc. Deze mensen gingen met hun benen uit het raam hangen, dat was men in Betondorp niet gewend. Na korte tijd verkoos het gezin weer naar de oude buurt terug te gaan: daar waar de huren het laagst waren en waar de woningnood het grootst was.

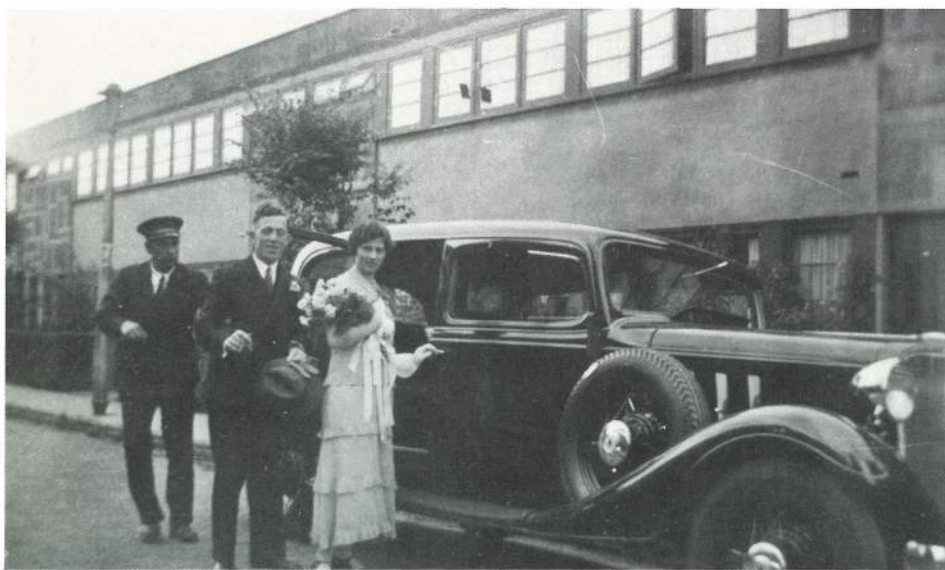
"We hadden maar te plaatsen zoals het CBH het gedacht had, van onze protesten dat mensen ergens niet zouden aarden trokken ze zich niets aan. Maar als je ze kon helpen door bepaalde woningen vrij te maken, namen ze dat gretig aan. Alle buurten zijn verknoeid door het CBH." Ambtenaren van de afdeling Woningexploitatie hadden 'hun

specifieke ideeën, die na de oorlog door nieuwe regels niet meer tot uitvoering konden komen. De 'gouden randjes' of 'fluwelen strookjes' verbrokkelden, er kwamen meer hoekjes waar de inspectrice riep: 'ik ruik het al, bleekpoeder en lysol' (tegen wandluizen en ander ongedierte).

De stadsvernieuwing bracht een heel proces van verhuizingen op gang en niet langer waren mensen uit Kattenburg of de Tsaar Peterstraat een minder soort. Maar ze zeiden wel tegen de oude Betondorpers: 'doe niet zo geleerd!'

En de Betondorpers zelf? Die keken de kat uit de boom met al die nieuwkomers. *"Niemand zei ons eerst goedendag. Toen ben ik er maar stug mee doorgedaan om dat zelf wel te doen. Nou kan het niet meer stuk."* Een bewoner die Marokkaanse burenen krijgt, wordt geadviseerd: praat eens met die mensen. Later zegt hij: 'Ik heb een geweldige buurman aan die vent.'

"Op de Rozenburglaan denk ik altijd: zo, nu ben ik de stad uit. Toen we hier pas woonden hadden we 't idee dat we op vakantie waren" zei iemand. *"Er zou op de Middenweg, bij de Kruislaan, een spandoek moeten hangen: 'HIER EINDIGT AMSTERDAM'"* zei

In ondertrouw, jaren '30 (Schovenstraat)

een ander. Twee sterke uitspraken over het verschil dat men ervaart tussen Betondorp en 'de stad'.

Amsterdam was waar je kleren ging kopen en waar je als opgeschoten scholieren ging dansen. Amsterdam was de drukke volksbuurt, 'de hel van de Jan Pieter Heije' waar je helemaal niet kon aarden als je van buiten de stad kwam, de kelderwoning aan de Marinixstraat waar mensen van het Portugese platteland terecht waren gekomen, maar ook de gezellige Indische Buurt waar iemand vanwege de sanering uit weg moest: *"Ik dacht dat ik hier nooit zou wennen, zo stil als het hier is."*

Al naar gelang waar men vandaan kwam, verschilde de oorspronkelijke waardering voor het Betondorp. *"Moeder, in wat voor krot stop je ons nou?"*, zei dochterlief toen het gezin vanwege de zaak uit de Krusemanstraat naar de Graanstraat verhuisde. Maar toen de winkel gesloten werd, wilde ze voor geen prijs meer weg.

Een gezin uit Rotterdam kreeg het wat benauwd, vooral door de horizontale roeden van de ramen leek het allemaal zo klein. Ook zij krijgen later een warm gevoel over het dorp: *"Als je uit de stad komt, wordt het*

steeds maar breder en groener, en dan denk je, wat is het hier mooi."

Wie op de kaart van Amsterdam kijkt, ziet dat Betondorp op een behoorlijke afstand van het centrum van de stad aflight. Toen het werd gebouwd, lag het in de verste uithoek van de Watergraafsmeer, nadat men eerst het landgoed Frankendael, weilanden en uiteindelijk de Oosterbegraafplaats was gepasseerd. Je kon er wel met openbaar vervoer komen; de Gooische Stoomtram — de 'moordenaar' — reed tot 1939 van het Leidse Bosje over de Middenweg naar Diemen en verder, en bus A — in de volksmond de 'Kraaienknip' genoemd — bracht je van het Tulp plein via de Oosterbegraafplaats tot de Brink. Lijn 9 kwam er, mede dankzij Ajax, in september 1940, maar de oorlog onderbrak de dienstverlening weer. Al die tijd trouwens, waren lopen — al was het met de kinderwagen vanuit de Kinkerbuurt — of fietsen nog heel gewone middelen van vervoer.

Tuindorp Watergraafsmeer was, meer dan bijvoorbeeld de tuindorpen in Noord, een buitenwijk met de geïsoleerdheid van het huidige Almere. De bewoners gaan voor veel boodschappen vanouds de andere kant op,

naar Diemen of Duivendrecht — alhoewel de nieuwe ringweg hen dat nu veel lastiger maakt.

Al eerder moet Betondorp een achteruitgang hebben ervaren, toen de Woningdienst in 1963 de rayons en secties instelde: voortaan moest men met vragen en klachten naar de Vaalrivierstraat, het kantoorje aan de Graanstraat werd in 1968 opnieuw tot winkelwoning omgebouwd.

Er waren lange wachtlijsten, zo populair was het tuindorp Watergraafsmeer. De Woningdienst had daar groot gemak van: *"We wilden wel eens kleine huishoudens uit grote woningen elders in de stad uitplaatsen, zodat daar grotere gezinnen in konden. Als je ze een woninkje in Betondorp aan kon bieden, was dat nooit een probleem."*

In Betondorp staan veel eengezinshuizen en in ieder geval heeft elke woning een eigen voordeur (na de renovatie hebben sommige er twee...). Zulke bouw was een stap in de goede richting: *"Deze bezwaren eener volkshuisvesting in lagen boven elkaar, met daaraan verbonden gehoorigheid, de gemeenschappelijke trappen, het op en in elkaar gedrongen kazerneleven, zyn te algemeen bekend, dan dat ze hier uitvoerig behoeven te worden uitgesponnen"*, schrijven B&W als toelichting bij de bouwverordening van 1924. De bouw van eengezinshuizen werd regel voor volgende uitbreidingen. En zo'n 'vrij huisje' was ook een uitkomst voor mensen die in ploegdienst werkten en overdag moesten slapen.

Was deze bouwwijze mede verantwoordelijk voor het leren van de kinderen? Opvallend is, hoe ver de kinderen uit Betondorp het inmiddels over het algemeen geschopt hebben: allemaal weer beter terecht gekomen dan hun ouders.

'Het was een open dorp', zeggen man en vrouw die elders in Nederland in een dorp kwamen te wonen, waar zij buitengesloten werden. Want hoe zat het nou met de sociale controle en de saamhorigheid?

"Ze letten wel goed op je. Dan hoorde je weer 'wat was u nog laat op, hè mevrouw?' Dan zei ik: 'u dus ook!' Tja, waar bemoeien ze zich mee, ik mocht graag een boek lezen als de kinderen naar bed waren en alles aan

De Transvaalbuurt: toen ook nog heel nieuw

(foto GDV)

kant was”. Het huis van een andere nachtvlinder kreeg zelfs ‘de Brandaris’ als bijnaam.

De partijgenoten (van de SDAP) hielden elkaar nog extra in de gaten. Wie zelf zijn huis schilderde, terwijl beide echtelieden verdienden, ‘moest zijn geld maar in de partijkas storten.’

In het dorp zou je niet gauw met een lege accu komen te staan: ‘Buur, de lichten van je auto staan nog aan’, kwam er dan wel ie-

mand zeggen, en ook een straatdeur kon nooit lang onbedoeld open blijven staan. Maar voor kinderen kon het wel eens lastig zijn, als de ouders al wisten wat je had uitgespookt voor je goed en wel thuis was. Toch bewaarden de Betondorpers een gepaste afstand tot elkaar. Men kende en groette elkaar wel, maar ‘je kwam niet vaak bij elkaar over de vloer.’ Toen de tv haar intrede deed, wisten de kinderen waar ze welkom waren. Maar de ouderen voelden zich

daar over het algemeen niet toe geroepen. “Bij de tuinophoging hadden ze de elektriciteitskabel kapotgetrokken, dus we zaten zonder stroom in dit blokje. ’s Avonds was er een belangrijke voetbalwedstrijd op televisie. We hebben toen een lijntje naar de buren verderop gelegd zodat we toch konden kijken. En dat viel van de straat wel op: een donker huis maar toch de televisie aan.” Toch was het ook ‘reuze gezellig vroeger’, en men denkt dan vooral aan de activiteiten

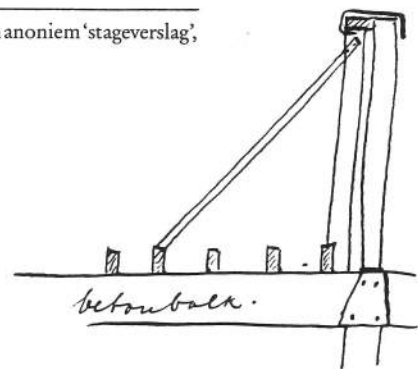
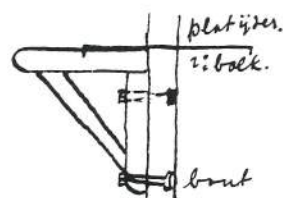
op straat, zomer of winter. Tegenwoordig zitten bewoners meestal in hun achtertuin, vroeger zat men vóór het huis. Met mooi weer zaten er zo'n 600 mensen te zonnebaden aan het Onderlangs, en ze namen een frisse duik in de Keulse Vaart. 's Winters toerden bewoners straten om in glijbanen, er waren kunstenaars in sneeuwpoppen maken. Er was belangstelling voor elkaars moestuinen. Muziek was er op de Brink, waar de 'Stern des Volks' – 50 man sterk – zong of de politiekapel blies. Volksdansen, "daar mocht ik als gereformeerd meisje niet aan mee doen, en ik wilde zo graag", deed de AJC-jeugd bij de Ploegstraat.

Door de week, op maandag-wasdag, kwam het draaiorgel het dorp binnen. 'Eerst kwam hij ook op de Zaaiersweg, maar de politie van het Onderlangs heeft toen gezegd dat hij daar vanwege het kerkhof niet mocht komen, dus toen ging ik altijd naar het Huismanshof om hem te horen.' Op avonden kwam er iemand met een trekharmónica; die kreeg commentaar van de hond. In het weekend ging men erop uit, wandelen of fietsen, sleeën of schaatsen. Dat gebeurt natuurlijk nog steeds. Alleen na het avondeten is het veel stiller op straat geworden dan vroeger.

Terwijl de bewoners dus niet zomaar bij elkaar naar binnen vielen, deed een opzichteres van de Woningdienst dat wel – zoals ze misschien in de volksere buurten geleerd had. Eén bewoner maakte daar doeltreffend een einde aan door haar in zijn spiernakie bij de achterdeur op te wachten.

De saamhorigheid was er meer vóór en tijdens de oorlog. Toen de bewoners nog jong waren, deden ze meer dingen samen. Maar burenhulp is er in Betondorp altijd gebleven: "We overlopen elkaar niet, maar met ziekte en narigheid zijn we er natuurlijk wel om van alles te regelen en te doen."

Deze losse tekeningetjes van bouwkundige details komen uit een anoniem 'stageverslag', geschreven tijdens de bouw

Voor Zuid-Europeanen zijn vlakke, gepleisterde gevels geen verrassing

Betondorp betaalt

“Wij zaten als een bok op de haverkist, als ze niet betaalden”, zegt het voormalige hoofd Woningexploitatie. Dat gold dus ook voor Betondorp.

Een huurophaler moest zien er op één dag tweehonderdvijftig à driehonderd huren te incasseren (in andere stadsdelen zelfs vierhonderd!), dus veel tijd om klachten aan te horen of kopjes koffie te drinken had hij niet. Was er niemand thuis en had men de huur niet aan de buurvrouw gegeven, dan kwam er onvermijdelijk een in ernstige bewoordingen (‘U bent in gebreke gebleven’) gestelde aanmaning in de brievenbus over de maatregelen, die de Woningdienst zou

nemen indien men de schuld niet onmiddellijk in de keet, later in de Graanstraat, kwam voldoen. Voor een week huurschuld uit je woning gezet worden: Betondorpers spreken nog met verontwaardiging over ‘die rotkaart’. Rond 1960 waren de meeste huren omgezet in maandhuren en betaalden de meeste bewoners per giro.

Een weekhuur van f 6,75 voor een driekamerwoning klinkt niet zo hoog. Toch is het f 29,25 per maand en f 351,— per jaar. Betondorp hoorde niet tot de goedkoopste woningen: een extra drempel om er te gaan wonen. Het bouwen van iets duurdere woningen was bewust beleid, zoals we lezen in stukken uit 1929-1930. Goedkoper goede

woningen bouwen was eigenlijk niet mogelijk, ‘anders zouden particulieren dat wel doen’. Directeur Keppler stelde voor om een toeslag op de huur van nieuwbouwwoningen te geven, en van f 7,— een gulden af te doen. De Commissie van Advies bij het Beheer der Gemeentewoningen *“acht den toestand ernstig en is van oordeel, dat een behoorlyke woningvoorziening in de lagere huurprijzen slechts is te verkrygen door bouw van gemeentewege op groote schaal.”* Maar de exploitatie moet ‘selfsupporting’ zijn, anders gaat het woningbedrijf aan zichzelf ten onder. Dus wil de Commissie *“door het verruimen van de Woningmarkt met woningen van goede qualiteit in dezen prijs opschuiving van een groot aantal*

Het verloren uitzicht vanaf de adelaars: de polder, de Oostergasfabriek en de Kruislaan

gezinnen naar een wat hogere huurklasse (...) bevorderen.

De Commissie heeft toch de overtuiging, dat vele gezinnen wonen tegen een prijs die redelykerwys niet in overeenstemming is met de bedragen welke zy voor de bevrediging van andere behoeften betalen en met het inkomen waarover zy beschikken. Door dergelyken gezinnen tegen den kostprys een betere woning te bieden, kan men hier socialen vooruitgang in de hand werken en komen vanzelf woningen beschikbaar van geringeren prys voor de minder draagkrachtigen.

Waar echter de kostprys van een selfsupporting woning, die te stellen is op ongeveer f 7,- per week, op dit oogenblik nog betrekelyk ver verwyderd is van het bedrag, dat groote groepen der bevolking gewend zyn te betalen, zoude onze Commissie er — met handhaving van het hierboven aangegeven beginsel — geen bezwaar tegen hebben, dat de woningen gedurende een overgangstydperk van ten hoogste tien jaren werden verhuurd tegen ten minste f 6,- gemiddeld per week."

We zien aan de afkomst van de bewoners dat Betondorp inderdaad de doorstroming bevorderde: ze kwamen voor 80% uit de 'nieuwe stad' — waarmee men bijvoorbeeld de Indische Buurt en de Transvaal bedoelde. Bewoners uit de 'oude stad' — het centrum, de Nieuwmarkt, Valkenburg, de Pijp, de eilanden, etc. — keerden vaak snel weer terug.

De categorieën waarin men de bewoners onderscheidde, waren tevens financieel: de asocialen of ontoelaatbaren, de (voormalige) krotbewoners konden niet meer dan f 4,20 betalen, de valide — goede, normale — arbeiders waren goed voor f 7 à 8,—, en de middenstand kon wel f 10,— per week opbrengen. Maar bij die valide arbeiders bleek toch ook een groep die maar f 5,— à f 5,50 kan missen.

Keppler had nagevraagd wat zo de gemiddelde lonen waren. In het overzicht van de Directeur der Arbeidsbeurs zien we dat een laag loon zoals transportarbeiders en winkelbedienden dat verdienden, rond f 23,—

per week lag, en dat een bedrag tussen f 30,— en f 35,— een meer gemiddelde verdienste was. Een uitkering lag rond f 12,50. Een hoog loon van f 50,— verdienden maar weinigen. Die zeven gulden was dus voor veel mensen éénvijfde tot een kwart van hun inkomen: "Een onevenredig groot deel van hun inkomsten, (...) ten koste van andere minstens even noodzakelijke uitgaven voor het levensonderhoud." Louise Went — pionier van de woningopzichteressen — had altijd op het standpunt gestaan dat mensen één-zesde van hun inkomen aan huur kwijt mochten zijn.

Voorzover bekend is er in Betondorp geen huurstaking geweest. Maar in de jaren der tijd gaf de crisis wel aanleiding tot huur-

verlaging. De arbeiderswoningen gingen één gulden per week in huur omlaag, de middenstandswoningen wel zeven gulden per maand. Op de Brink stonden er vier van die tien woningen leeg.

Na de oorlog liggen de huren nog steeds tien procent lager dan oorspronkelijk. De Duitsers voerden in 1940 een huurbevroezing in, die de Nederlandse regering in verband met de wederopbouw van het land en de daarvoor vereiste lage lonen tot in de jaren vijftig handhaafde. Daarná is de rem eraf. De huur van een één-kamerwoning in de Schovenstraat die in 1930 f 4,75 per week had gekost (\pm f 20,— per maand), en rond 1955 f 7,50 (\pm f 32,— per maand), deed in 1965 ruim f 55,— per maand, in

Deze kwitantie bleef geld waard...

No.

Ontvangen van den Heer Babbe

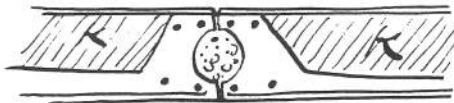
de Somma van veertien guldens

woonborgsom

Amsterdam, den 24/10 19 27

Zegge f

E. Kestel

1975 f 99,35 en in 1980 f 134,35. Grofweg daalden de kosten van levensonderhoud tussen 1920 en 1945 met tien procent, en verdubbelden ze tussen 1945 en 1970. De huren in Betondorp stegen dus sneller; ze waren al in 1965 ruim verdubbeld.

De huren vertoonden onderling verschillen, die niet altijd verklaarbaar waren. Als bewoners dat in de gaten kregen, probeerden ze de hoogste huur natuurlijk omlaag te krijgen. Dat lukte als het precies dezelfde woningen waren.

Maar in 1952 strandde een soortgelijke actie. Volgens de heer J. Heynert c.s., bewoners van de Veeteeltstraat en de Zaaierweg, nam de pasgebouwde kerk met pastorie het vrije uitzicht weg, waarvoor zij drie tot negen dubbeltjes per week meer betaalden dan de bewoners van de overige Occidentpercelen aan de Veeteeltstraat en de Graanstraat. Tenminste, zo hadden zij bij de uitgifte in 1923 van de toenmalige Opzichteres, mevrouw Verhoef begrepen. Zelfs de Huurcommissie achtte zich in deze zaak niet competent en wilde dat 'Uwe Excellentie de

eind-beslissing neemt', zoals zij aan de minister schreef. Deze stelde dat het uitzicht nog steeds 34 à 36 meter was, dus veel meer dan in de straat met 16 à 19 meter, en verlaagde de huren niet.

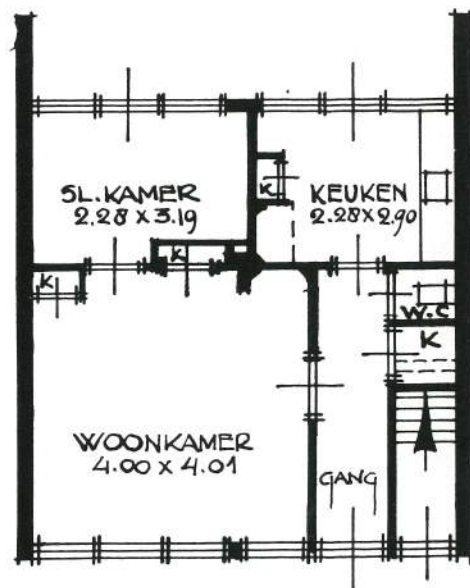
Met de renovatie hebben de woningen gelijke huren gekregen, het aantal kamers maakt nu het enige verschil in huur uit. De oude huren zijn gemiddeld met f 180,- per maand verhoogd.

Complex - Adm.no.	Adres										Aantal kamers
3.15.0108 E 108	Schovenstraat 23h										2
Bruto huur f	92,25	99,35	107,70	115,55	123,65	129,65	127,15	134,35	142,35		
maand/week											
met ingang van	1-4-75	1-11-75	1-4-76	1-4-78	1-1-10	1-7-29	1-11-79	1-7-80	1-7-81		
Netto huur f	82,30	88,90	96,05	102,80	110,-	118,80	115,50	122,95	129,80		
Watergeld	7,30	7,30	8,50	9,35	10,15	10,05	10,65	10,90	11,50		
Geiserhuur											
Tuin(stad)fonds											
Ruilenfonds	0,65	0,65	0,65	0,80	1,-	1,-	1,-	1,-	1,05		
Stroomverbruik G.R.											
Centrale antenne	2,-	2,50	2,50	2,50	2,50	2,50					
Centrale verwarming											
Schoonhouden G.R.											

De bewonerskaarten waren niet op zoveel huurverhogingen berekend

Kepler, tussen stenen voor de Bredero-woningen

(foto GDV)

Betondorp naar bed...

Het gedenkboek van zestig jaar Dienst Volkshuisvesting draagt de beroemde titel 'ik moet naar een kleinere woning omzien, want mijn gezin wordt te groot.' De Woningdienst streefde juist het omgekeerde na, en nam daarom soms rigoureuze maatregelen. Uitgangspunt van het juiste aantal kamers voor een gezin was: een woonkamer, een keuken en dan één slaapkamer voor de ouders, één voor de jongens en één voor de meisjes. Dus als je 'met gemengde bevolking zat', zoals een bewoner het uitdrukt, mocht je niet meer in een één- of tweekamerwoning blijven:

"Uw gezin bestaat uit man, vrouw, een zoon geboren 1928 en een dochter geboren 1932. Voor een behoorlijke huisvesting van Uw gezin hebt U een woning nodig met drie slaapkamers." Op herhaalde aanbiedingen van grotere woningen door de opzichteres was het niet ingegaan. Nou was de woning lekker goedkoop, f 4,25 per week in 1938, maar het gezin moet de woning — in december! — verlaten en zelf maar een andere woning zoeken.

De Woningdienst bleef de bewoners goed in de gaten houden. Een bewoner krijgt in 1946 op zijn schriftelijk verzoek wel toestemming om een kast te laten verwijderen, *"(echter) moet hierbij worden opgemerkt, dat de overloop niet tot slaapkamer mag worden ingericht."* Maar zelfs in het gezin van een van de woningopzichteressen gebeurde dit, doordat opa in huis was genomen. In een reeks van jaren lezen we na de oorlog in de jaarverslagen van de Woningdienst eenzelfde passage over inwoning: deze is principieel verboden maar onder de huidige omstandigheden moeilijk af te schaffen, ondanks 'de funeste gevolgen op diverse leden dier gezinnen.' De bewoners van de baksteenwoningen waren beter uit, die konden onder hun hoge pannendaken heel geschikte kamertjes maken...

Over het algemeen echter waren de gezinnen in Betondorp aan de kleine kant. Gezinnen met twee en drie kinderen hadden de overhand. Evengoed hebben er ook in de betonwoningen hele grote gezinnen ge-

Een 'orgel': de negen kinderen Holtkamp in het gelid tussen hun ouders

woond, getuige bijvoorbeeld de foto van het gezin Holtkamp aan de Zaaiersweg. In de jaren zestig bood een bovenwoning met twee etages aan de Brink onderdak aan een gezin met 16 kinderen ('de jeugdherberg'). Om ze allemaal aan tafel te krijgen, waren de schuifdeuren van de kamers en suite weggehaald. Met stapelbedden werden ze keurig te slapen gelegd.

ART. 4

De huurder(ster) is verplicht de woning te bewonen met zijn (haar) gezin. De huurder(ster) mag de woning of een deel daarvan niet aan anderen verhuren. De huurder(ster) mag zonder schriftelijke toestemming van den verhuurder geen andere personen bij zich laten inwonen, dan voor wie de woning is gehuurd.

In woning aanwezig	Aantal op	Bemerkingen
Straatdeur-sleutels	2	
Woningdeur "		
Achterdeur "	1	
Schuurdeur "		
Kastdeur "	4	
Kamerdeur "	6	
Zolderportaaldeur-sleutels		
Zolderdeur-sleutels		
Kastplanken	18	
Raamstokken		
Nisbusdoppen }	2	
Ventilatiekoppen }		
Gasplanken		
Douchebakken		
<i>Douche. bak</i>	1	
<i>haarschuim fonteinbak beschadiging van dakleuning</i>		
Handteekening huurder(ster)	Paraaf Opzichteres	
<i>J. Hammus</i>	<i>du</i>	

Kastplanken: 18 stuks volgens de inventaris van de huurovereenkomst

Speeltuinenvereniging draaide, misschien buiten medeweten van de meeste bestuursleden, voor de illegaliteit. Waarschijnlijk meer dan in andere buurten hadden onderduikers in Betondorp een kans om zelfs aan razzia's of huiszoekingen te ontkomen. Wie op een plat dak ging liggen, werd daar van de straat af niet opgemerkt. Ook de achteruitgangen en de alley's met hun hagen vergemakkelijkten het vluchten. Er waren NSB-ers in Betondorp, maar over hen werd niet gepraat. Ze werden 'geschouderd': met de nek aangekeken.

Het werk van de Woningdienst kwam langzaam maar zeker stil te liggen. Onderhoudsvaklieden verdwenen in de tewerkstelling in Duitsland, namen ziekteverlof of doken onder, en er ontstond een schrijnend gebrek aan materialen. Tot ver na de oorlog beschikte de dienst niet over genoeg venster-

glas om kapotte ruiten te herstellen, zodat er karton in kwam. Allerlei onderdelen, die men eigenlijk zou willen vervangen, moesten nu met kunst- en vliegwerk worden hersteld. Tot de service behoorde vroeger ook het regelmatig vernieuwen van het behang, met een totale jaarlijkse omzet van 80.000 rollen. In 1944 zijn er nog maar zes-honderd rollen geplakt.

"Toen wij in 1951 verhuisden naar een woning van Eigen Haard, vroeg de opzichter: waar zijn die kastplanken? Ja, zeiden wij, wat denkt u?" Ook toen nog was hout duur en schaars; de Woningdienst was in 1949 pas weer begonnen met het opnieuw aanbrengen van gesloopte deuren en planken. Betondorp verloor tijdens de oorlog veel van zijn houtvoorraad. Alle bomen werden zo'n beetje gerooid — je kon jezelf een boom toeëigenen door er de eerste letter van je naam groot op te kalken. Zelfs een gouden regen 'die toch zo mooi kon bloeien, om te stoken had je er bijna niets aan', moest eraan geloven.

Leden van het voormalige Noodcomité waren ook van de partij toen na de oorlog, in november 1946, het Comité 'Ons Tuindorp' een boomplantdag organiseerde. Die dag was tegelijk één van de schrijnende voorbeelden van de verdeeldheid, die de saamhorigheid uit de oorlog teniet zou doen. Kinderen stonden met vlaggetjes te wachten terwijl de socialistische voorman, oud-onderwijzer Henk van Laar, en de communistische wethouder Zeegers van Publieke Werken problemen met elkaar maakten. Wie tijdens de oorlog bij de communistische burens naar de radio had geluisterd, kreeg tijdens verkiezingen bij de stembus afkeurend te horen: 'Nou, wij weten wel wat jij stemt, hoor, de CPN natuurlijk'. Mensen trokken zich terug op hun eigen werk en hun eigen gezinnetje, men kende elkaar niet meer. De katholieken organiseerden hun eigen volksdansen in de kleuterschool op de Zaaiersweg.

Was dit alles ook een kwestie van een ouder geworden generatie? Van leed dat niet te delen was?

Bont Betondorp

“Op de 1e mei was het dorp één grote, rode vlaggenzee”, schrijft een voormalige boekhandelaar van de Middenweg. *“Het aantal vlaggen was met Koninginnedag groter dan die rode vlaggen op 1 mei”,* is een stellige herinnering van enkele bewoners van de Brink. Dat zou best eens allebei kunnen kloppen. Het ligt er maar aan welke straten in je blikveld lagen. Veel van de overtuigde

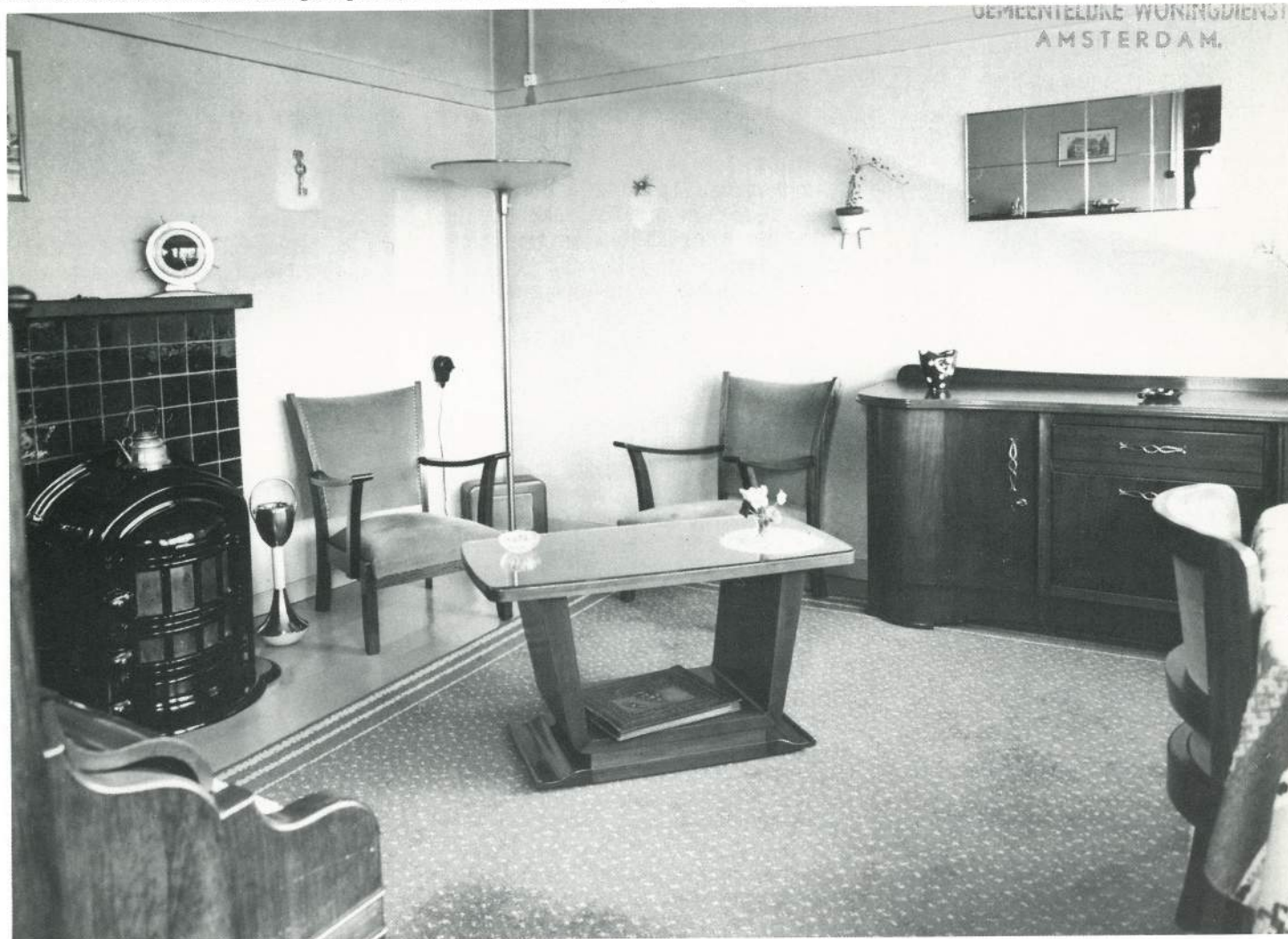
roden zaten juist in de woningen van de Algemene Woningbouwvereniging (opvallend veel diamantbewerkers en kantoorbedienden) of van Eigen Haard (ontstaan in de boezem van Werkspoor) waar ze lid van waren.

Van de gemeente kon je geen lid zijn, en je hoefde ook niet rood te zijn om van de gemeente een woning te krijgen. Tenminste, oude ambtenaren in ruste ontkennen dit categorisch, en er woonden inderdaad vele

belijdende katholieken, hervormden en gereformeerden. Toch berust in de archieven wel één brief uit 1937 aan den heer S.R. de Miranda, met als aanhef ‘Geachte Partygenoot’ en als ondertekening ‘Met vriendelijke partygroeten’, waarin de schrijver klaagt dat opzichter Van de Velde hem een (zonnige) woning door de neus heeft geboord. Letterlijk lezen we: *“Ik heb hem medegedeeld, dat ik door Uw persoonlijk optreden voor een woning in aanmerking kwam.”* De Di-

Een traditioneel interieur stond ook nog heel goed bij de schouw en de schilderijlijst (Graanstraat)

(foto GDV)

recteur van de Woningdienst antwoordt koeltjes aan de Wethouder, dat de man een woning kan krijgen zogauw hij aan de beurt is.

De gemeentelijke plantsoenendienst droeg de socialistische beweging wel een warm hart toe: op de Brink bloeiden op 1 mei de rode tulpen volop.

Honderd procent rood was Betondorp dus niet, maar de SDAP en later de PvdA haalde hoge verkiezingscijfers tot 60%. Ongeveer een kwart van het dorp stemde liberaal, confessioneel of rechts.

Maar voor confessionelen waren er geen voorzieningen, het bloed moest dus kruipen waar het niet gaan kon: al vóór de oorlog vonden de gelovigen van verschillende gezindten plekken waar zij kerkdiensten konden houden. De school op het Zuivelplein bleek in 1936 zoveel ruimte over te hebben, dat 'pater-rector' Vriens daar een katholieke noodkerk vestigde en er met zijn collega-paters Kampenhout, Menken en Schoot ook ging wonen. Ook hervormden mochten er kerkdiensten houden; de gereformeerden gebruikten er de Groen van Prinstererschool voor.

Op de plattegronden van de oude plannen van de gemeente Watergraafsmeer was een kerk gedacht, midden op de Brink waar de klokketoren kwam! Kerkgebouwen kwamen er uiteindelijk toch. Het meest opvallende van de twee gebouwen aan de Zaaiersweg werd de katholieke kerk, gewijd aan de Heilige Familie. Het bakstenen gebouw uit 1952, gebouwd op het voormalige moerasje waarin Betondorpers in de oorlog hun fietsen voor de Duitsers 'verborgen', werd wit geschilderd om het aan zijn omgeving aan te passen: het 'witte kerkje' viel echt op. Het behield die kleur tot de pastoor in 1962 een drastische maatregel nam en het weer schoon liet zandstralen, omdat het steeds opnieuw overschilderen te kostbaar werd. Opvallend op foto's is de donkere kleur waarmee de woningen zich in de jaren vijftig tegen het wit van de kerk aftekenen. 'Als het geregend had, zagen ze gewoon zwart.' Mensen die uit de Transvaalbuurt hun zondagse wandeling helemaal om Betondorp heen maakten — en bij de Hartveldse brug

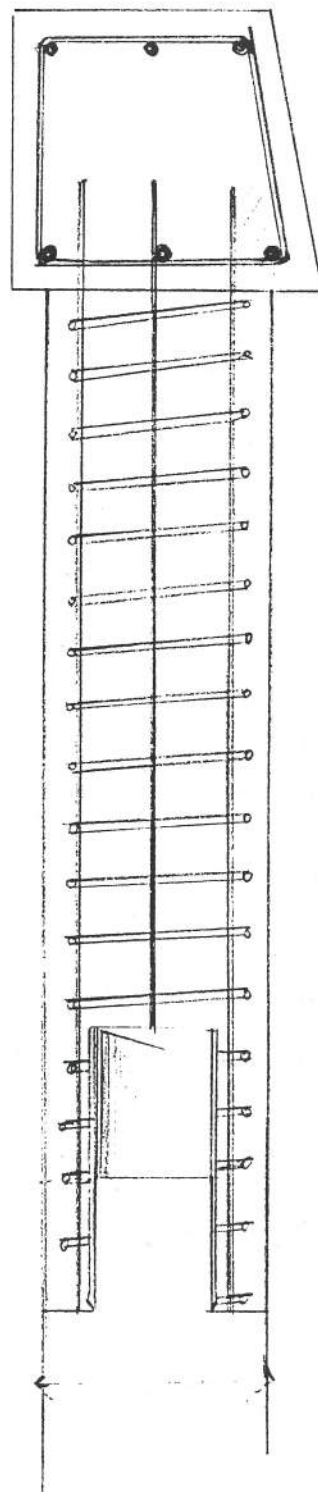
de kinderen een ijsje beloofden —, vertelden dat ze voor geen goud het dorp in wilden lopen omdat het er zo afstotend uitzag. Dat ze er later kwamen wonen, bevroeden ze toen nog niet.

Over smaak valt niet te twisten — al zijn er weinigen die op een zomerse dag geen ijsje lusten. Bij het 25-jarig bestaan van Betondorp in 1949 schrijft ene 'JW' nog in een notitie: '*Waarheidsgetrouw moet worden erkend, dat het geheel in het begin er nu*

In vol ornaat voor de Kroningsdag van Juliana, 1948 (Zuivelplein)

niet erg fraai uitzag: Grijsze klompen beton met ramen, en platte daken. Zie thans hoe het is geworden. 'Betondorp' (...) bestaat voor het oog niet meer. Het is met de liefelijke woningen van twee bekende woningbouwverenigingen geworden 'Het tuindorp Watergraafsmeer'. Een echt onvervalst tuindorp met boven- en benedenwoningen vrije huizen van verschillende grootten, ge-

vat in plantsoenstroken, voor- en achtertuinen, kijktuinen, veel groen en bloemen. Of men er dwaalt in de lente, zomer, herfst of winter, het heeft altijd zijn bekoring, zijn eigen sfeer."

Maar de architect Dick Greiner vond 6 jaar later dat 'het geheel er wel erg triestig uitziet' en stelt voor om de wijk met muurverven 'meer vreugde te geven.' De directeur van de Woningdienst neemt er een kijkje en is het met hem eens: "(Als de geldmiddelen (van de voorgenomen restauratie) dit toelaten, zal ook aandacht geschonken worden aan verlevendiging van het uiterlijk." Bij de restauratie is dat overigens niet gebeurd. Pas eind jaren zeventig, begin tachtig zijn er kleuren op de gevels aangebracht die Greiners gelijk bewezen. Bij de bouw hadden de architecten hun toevlucht genomen tot kleuren op het houtwerk. Buiten kregen kozijnen, deuren en ramen voorgeschreven kleuren zoals rood en zwart, twee kleuren groen tegen elkaar ('duokleur', zouden we nu zeggen), zwart, oranje en groen, of bruin met geel, om te compenseren dat de gevels grauw bleven. Binnen kwamen de bewoners oog in oog te staan met de toentertijd moderne kleur paars, soms zes deuren van kasten en kamers naast elkaar. Sommigen kregen er pijn van aan de ogen. De tijdgeest vroeg om ook dat verder aan te vullen met bijvoorbeeld hard groen en diep oranje voor dressoirs en tafels.

Als je zelf schilderwerk deed — hetgeen niet verboden was — oordeelde de opzichteres niet alleen of de uitvoering, maar ook of de kleurstelling in orde was. En veel bewoners deden dat, een opzichteres vond hen 'artistiek' in hun manier van inrichten: rotan meubelen en Genemuider matten, in plaats van zware trijpen bankstellen en linoleum.

Beboterd en besuikerd

Met een eigen bestelauto rijdt alweer enkele jaren een buurt-onderhoudsklachten-coördinator van de ene klacht naar de andere. Hij heeft een eigen kantoor en een magazijntje. Voor deze opzet heeft het Woningbedrijf eerst hard geknokt met 'het stadhuis'. Oudere bewoners zouden hierover meewarig het hoofd schudden: waarom heeft de Woningdienst indertijd de 'bloklieden' toch afgeschaft? In het kantoortje in de Graanstraat hadden die een eigen ruimte, en ze kregen

de klachten rechtstreeks van de bewoners toen ze ook de huur ophaalden. Samen met de woningopzichteres bepaalden ze of de afdeling Groot-onderhoud ingeschakeld moest worden. Die afdeling wilde liever niet met 'al die kleine klachies' opgescheept worden.

Zodoende voerden de bloklieden in Betondorp ruim 2/3de van de klachten uit. En behalve dat, 'wilden ze tijdens het kopje koffie ook wel even een kapotte naaimachine repareren', men tilde daar niet zwaar aan en vond dat eigenlijk wel goed voor de verhou-

dingen. De bewoners werden 'beboderd en besuikerd', zo luidde een geveugelde uitdrukking bij de Woningdienst.

Burgemeester en Wethouders maakten op 1 april 1960 een eind aan dat systeem: verschillende kleine zaken zouden voortaan voor rekening van de bewoner komen. U weet wel: kraanleertjes, sloten en deurkrukken, binnenschilderwerk, de vlotter in de stortbak, en meer van die dingen. Daarmee liep het werk van de bloklieden snel terug, en werden zij ingelijfd bij de afdeling Groot-onderhoud die voortaan de hele planning en

De woningen aan de Oogststraat zagen er prachtig uit

(foto GDV)

uitvoering van onderhoudswerk in handen kreeg.

Er waren trouwens genoeg bewoners die zelf het een en ander aan hun woning deden. Je had wel recht op binnenschilderwerk en behangen, maar je kon niet bepalen wanneer ze dat precies kwamen doen, nog niet op een jaar. Een familie had dus net de benedenverdieping opgeknapt, toen de opzichter kwam voorstellen dat de Woningdienst dat zou doen. "Nou, als u nou boven zou willen doen, dat is nog niet gebeurd, zeiden wij. Als u wilt dat ik mijn ontslag krijg, dan moet u dat vooral aan me vragen, zei hij toen."

De vaste kasten waren vanzelfsprekend ook een bron van heisa; lang niet iedereen stelde er prijs op, en brak ze weg. De Woningdienst bracht ze op kosten van vertrekkende bewoners aan, de volgende haalden ze weer weg.

Vocht en water: daar hebben de Betondorpers mee moeten leven. Vanaf het aller-eerste begin is er sprake van vochtklachten. De huurophaler uit de jaren dertig (geen blokman) zei: "Elke week was dat hetzelfde liedje, en ze hadden gelijk, maar ik kon er ook niets aan doen, alleen maar beloven dat ik het door zou geven." 'n Andere oplossing was om maar een praatje te beginnen over het aardige hondje: de mensen een beetje vlijen zodat ze hun klacht weer vergaten... Waar kwam al dat water vandaan? In 1944 rapporteert dhr. Bakhoven over de technische staat van de betonwoningen, en hij wist er veel van want hij had tijdens de bouw de directie gevoerd. Hij wijst erop dat arbeidersgezinnen in het algemeen met veel mensen op kleine oppervlakten wonen. Die produceren met z'n allen heel wat waterdamp die bij het verzadigingspunt gaat condenseren. Dat verschijnsel vind je net zo goed in bakstenen woningen. En als de gebruikers een woning nou maar goed door zouden spuien... Een jonge opzichter vertelt, dat veel bewoners vanwege de tocht de ventilatieroostertjes dicht hadden gestopt. Sommige vloeren die vlak boven de bodembetonlaag lagen, bijvoorbeeld in Occident, gingen daar zelfs van rotten. Hier en daar zag het zwart en groen van de poes.

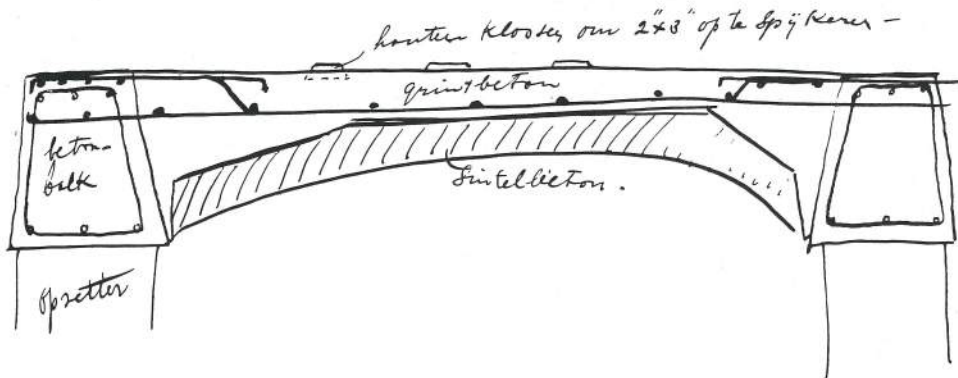

De ventilatieroostertjes werden dichtgeplakt (Ploegstraat)

Ging de bouwwijze dan vrijuit? Allerminst. Die vochtklachten keerden met de regelmaat van de klok terug in de verslagen van de Woningdienst, dus er was meer aan de hand. Dezelfde Bakhoven beschrijft hoe de muren van sommige betonsoorten zich als sponzen gedroegen: bij een buitje trokken ze het water als het ware naar binnen toe. De Olbertz-woningen (Bredero) bijvoorbeeld zogen het vocht zo gretig op, dat er houten delen tegenaan moesten omdat ze anders onbewoonbaar waren. In de Hunckemöllerwoningen waren krimp scheuren er verantwoordelijk voor dat het binnen nat werd en

er Celotex-platen tegenaan moesten. (Celotex was 'n stevig soort zachtboard met een teerlaagje, bepaald geen produkt voor de eeuwigheid. Later gebruikte men Styropor, een minerale plaatsoort.) Bij het Winget-systeem kwam het water in straatjes over de kozijnen naar binnen, omdat men vergeten was dat ramen de spouw onderbreken. Het moet een heel gedoe zijn geweest, toen daar waterkerende loodslabben aangebracht werden om te zorgen dat de straatjes de andere kant op zouden gaan.

Het beton van Non Plus, gemaakt van grove vuilverbrandingslakken, gaf zoveel kou af,

dat ook daar Celotex-platen aan de binnenkant tegenaan moesten. In het Bron-beton (Occident) zat zo'n sterke wapening, dat je die binnen op het behang kon aftekenen aan de condensvorming: daar liet het behang ook los en werd het bruin.

Toch was het dorp zeer geliefd bij zijn bewoners. De verhuispercentages bleven achter bij andere gemeentecomplexen. Voor de oorlog verhuisde per jaar één op de 10 bewoners, na de oorlog nog maar één op de twintig. "Je nam eerst de woning, daarna merkte je pas wat eraan mankeerde."

Tekenend voor die situatie is de volgende geschiedenis, over het kortstondige bestaan van de Vereeniging van huurders van gemeentewoningen in Tuindorp Watergraafsmeer 'De Betonwoning', gevestigd Duivendrechtse laan 109. Die schrijft op 27 mei 1933 aan de burgemeester over de 'toestand van onvoldoende onderhoud' waarin vele woningen verkeren; "zelfs zijn er een aantal woningen, wier binnenmuren, na bykans tien jaar exploitatie, nog in ruwen, ongeverfden staat verkeren.

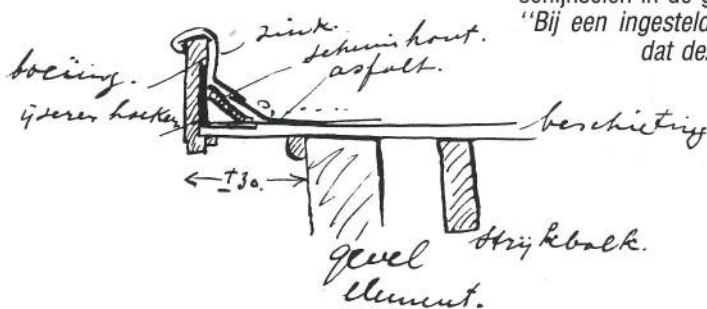
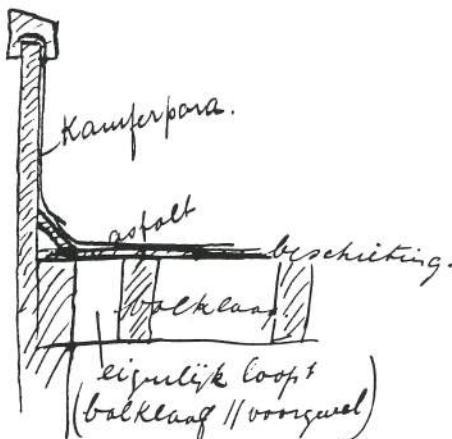
Bovendien is, tengevolge van het tegenwoordig door den Gemeentelyken Woningdienst gevolgde systeem om leeggekomen woningen van binnen geheel op te knappen, thans de toestand ontstaan, dat de trouwste, meest honkvaste huurders in de slechtst onderhouden woningen vertoeven." De brief vervolgt over het feit dat de Woningdienst met alle huurders nieuwe contracten af wil sluiten om daar uniformiteit in aan te brengen en dat huurders zouden moeten teekenen voor een goede staat van onderhoud per 2 januari 1933: "dat een dergelyke verklaring, op dién datum gedayteekend, voor hun woning onwaar zou zijn (...)"

De directeur van de Woningdienst reageerde niet op herhaaldelijk schrijven en dus riep men de bemiddeling van de burgemeester maar in. Was getekend: (onleesbaar), voorzitter; Spanjer, secretaris. Van de 800 huurders doen er 90 met deze actie mee.

Hoe reageerde de gemeente? Burgemeester De Vlugt schrijft de huurdersvereniging een kort briefje op 10 juli 1933: B&W "hebben (...) de eer U te berichten, dat, naar onze

Het korrelbeton liep ook van buiten leeg. (Oogststraat) (foto GDV)

meening, de aan de in Uw schrijven bedoelde huurders voorgelegde huurcontracten dienen te worden geteekend, tenzij men de woning niet wenscht in te huren, en haar dus wil verlaten.

Aan het onderhoud der woningen zal zoveel mogelijk zorg worden besteed."

Verder blijkt, dat J.L. Flipse, toen nog hoofdingenieur bij de Woningdienst, overleg weigert omdat er nog onderzoek moet worden gepleegd en het dus nog geen tastbaar resultaat op zou leveren. Latere tekenen van leven van deze vereniging hebben we niet gevonden, maar niet iedereen tekende een nieuw contract.

Met het grote restauratieplan wilde de Woningdienst in de jaren vijftig de vochtproblemen krachtdadig aanpakken. Er wordt van alles aan de woningen gedaan: scheuren gedicht, muren opnieuw opgemetseld, rotte kozijnen door nieuwe vervangen, er komen lateien en onderdorpels waar die ontbraken, loodslabben en afdekkingen worden aangebracht, vooral in keukens wordt opnieuw gestuct, 220 granieten aanrechten worden vernieuwd, en Isotherme, Occident, Winget en Hunkemöller krijgen uitragende dakoverstekken. Verder worden zowat alle woningen aan de buitenkant ingesmeerd met bitumenpasta en ingerold met leislag, die de doorslag van regen definitief de wereld uit moesten helpen. "Zoveel als we eraan gedaan hebben, de architectuur was niet kapot te krijgen, ze bleven van alle kanten komen kijken", zegt het vroegere technische hoofd.

Het was maar de helft van het probleem. In een brief aan dhr. Samplonius, Tuinbouwstraat 75 huis, schrijft de Woningdienst op 15 april 1961 inzake vochtverschijnselen in de gerestaureerde woningen: "Bij een ingesteld onderzoek is gebleken, dat deze verschijnselen worden veroorzaakt door condensatievocht aan de buitenmuren;

deze muren zijn beslist niet poreus. Dit probleem heeft de aandacht van mijn dienst. Getracht zal worden deze euvels zo goed mogelijk te verhelpen.

Aan de wateroverlast, die slechts bij hevige regenval optreedt, kan voorlopig niets gedaan worden. (...)”

Helemaal volledig was dit antwoord niet: in het rapport stond ook nog dat de veranda vochtplekken in de keuken veroorzaakte. In een woning aan de Brink is rond 1972 inderdaad een keer de veranda van de bovenverdieping de ondergelegen huiskamer binnen komen vallen. Gelukkig zaten de bewoners net in de voorkamer. *“De sloper stond een stuk hout als een spons uit te knippen.”*

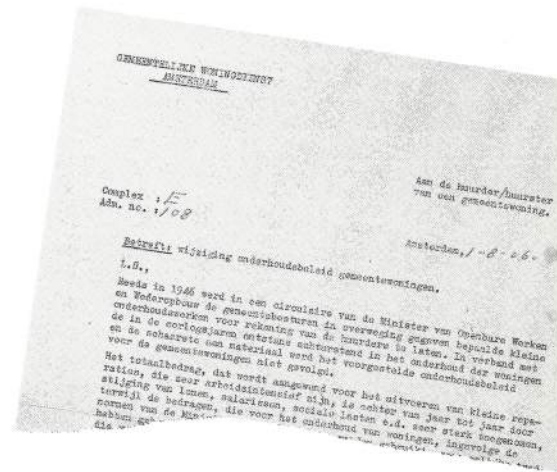
In tegenstelling tot wat je door de naam zou denken is er zeer veel hout in Betondorp verwerkt; hout dat hoogstens goed was voor 30 jaar. Schilders en timmerlieden zijn er permanent aan de slag gebleven met kozijnen, daken, die onder het mastiek verstikten, en vloeren (slechts bij enkele systemen zoals Korrelbeton waren ook die beide van beton), deuren en ramen.

En dan is er nog het vuilwater. *“Het rioolvuil komt na een poosje bij mij weer in huis terug. Het waswater van de bovenburen komt danook in de gootsteen van mijn keuken terug. Meerdere malen heb ik er over geklaagd bij de afd. Woningexploitatie en zeker iedere maand komt er dan iemand om provisorisch dit in orde te maken. Daar de kwaal niet wordt weggenomen blijft het euvel bestaan.”* De bewoners van het Onderlangs, die dit later in de jaren zestig schrijven, krijgen gelijk van de directeur PW. De rioleringsliggen namelijk op ‘tegenschot’ omdat ze onder betonnen funderingsbalken door verbonden zijn met het hoger gelegen straatriool. Er is geen kruid tegen gewassen.

Bewoners komen soms ook voor andere verrassingen te staan, als blijkt dat de hoofdleidingen van gas, water en electriciteit via de burens onder de vloer doorkomen en dat lekkages en kortsluitingen pas

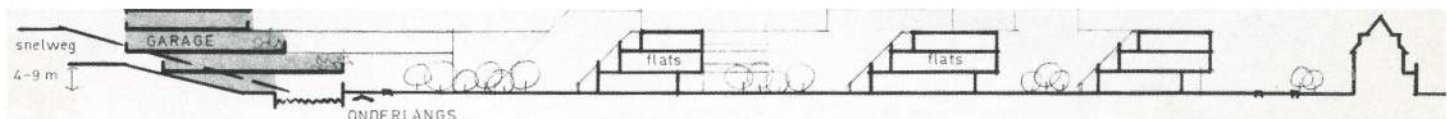
verderop bestreden kunnen worden.

De spouwen van de Korrelbetonwoningen waren gevuld met sintels. Ook dat hebben bewoners geweten. *“We wilden een doorgeefluikje naar de keuken maken. Toen kwam er toch een puin uit, 5 kruiwagens vol!”* Het bestond uit ‘glas, kolengruis, spijkers en stof’. Dat was dan op de Brink; bij het niet-ontijzerde Korrelbeton in de Oogststraat liep het naar buiten weg toen de muren door de roest kapot waren gegaan. De platte daken zijn wel karakteristiek voor het Betondorp, maar ze hadden hun ongemakken. In de winter was de kou op de bovenverdieping niet te harden; *“Het was een ijskelder, je kleepte jezelf eerst in de keuken om en eenmaal in bed wreef je jezelf warm.”* Je sliep er met twee dekens en een paardedeken en 's morgens lag er ijzel op van je adem. 's Zomers smolt je weg in diezelfde kamer; dan ging het mastiek van de hitte vloeien — er zijn temperaturen van 85 graden gemeten — maar in de winter ‘knalde het eraf’ en ontstonden er daklekkages. De volgende anecdote vertelt men in de Graanstraat: bij de restauratie had men daar op een extra hoogte van vijf bakstenen simpelweg een nieuw dak opgebracht. Later ontstond er nattigheid in de hoek van de woonkamer, bij de electriciteitsleiding. ‘Je moet op het dak kijken’, zei de bewoner tegen de opzichter. Die begreep er niets van, maar heeft uiteindelijk het dak opengemaakt en merkte het oude dak daaronder op, waar zich inmiddels vele kubieke meters water hadden verzameld. Langzaam kwam dat, zonder regenpijp, ‘als helder water’ via de binnenkant van de muur naar beneden. *“Ze zijn een dag aan het pompen geweest.”* In de jaren 1963-65 werden de gevels nog eens opnieuw gepleisterd tegen de vochtklachten. En in 1970 rapporteert het Hoofd Woningbedrijf dat de oplossing uit de jaren vijftig niet goed is geweest. En dan komt het voorspel voor de sloopplannen: de vertrekken van de woningen zijn te klein, de wonin-

Circulaire 1960

gen hebben te weinig toekomstwaarde; door de constructie is samenvoegen van vertrekken ook niet mogelijk — geeft aanleiding tot ongelukken als bewoners het toch proberen. *“(...) hoewel voor zeer vele huurders de woningen erg aantrekkelijk zijn wegens de ligging, de huurprijs of andere omstandigheden, de percelen nu reeds in een conditie zijn met vele basisgebreken (...)”* De planafdeling van de Dienst Volkshuisvesting slaat aan het tekenen. Dat het toch niet doorgaat; dat deze ‘verzameling week-endhuisjes’, deze ‘speeltuin met woonaccommodatie’ in stand blijft, weten we nu.

Betondorp in bloei

Op 6 juni 1950 schrijft de Woningdienst aan de wethouder over de ernstig verzakte tuinen achter de bejaardenwoningen: *“De enige financieel te verantwoorden oplossing in dit geval was, de achtertuinen behorende bij de woningen voor ouden van dagen te wijzigen in een grote gemeenschappelijke tuin. (...) De woninginspectrice van het desbetreffende complex heeft alle huurders bezocht en het plan besproken. De huurders vonden het een prettige oplossing. Zij vroegen vooral veel bloemen te plaatsen.”* De huurders vroegen verder om de betegelde plaatsjes te verbreden en om een brandstofbergening. Ze krijgen wel een doorlopend pad, maar ze hebben al kolenkisten, dus het tweede verzoek wordt afgewezen. Sterker nog: *“Voor de hokken van allerlei aard door de huurders in de tuinen geplaatst werd nimmer door de Woningdienst vergunning gegeven.”*

De brief vervolgt: *“Naast het genoemde tegelpad werd een grindpad aangelegd, gelegen op een iets lager niveau. Dit diende te geschieden om het verschil in hoogte tussen de dorpels van de achterdeuren der woningen en de tuinen op zo eenvoudig mogelijke wijze op te vangen. Naar mijn mening is dit werkelijk een behoorlijke oplossing gebleken.*

Dit grindpad te doen vervangen door een tegelpad op dezelfde hoogte is uitgesloten, daar in dit geval een grondkering gemaakt zou moeten worden, voorzien van trap treden om de kijktuin en de alley te kunnen bereiken. Dit zou juist voor ouden van dagen een gevaarlijke situatie hebben geschapen. Evenwijdig aan de achtergevels zullen nog drooglijnen worden aangebracht, zodat hiermede aan de wens van de bewoners zal worden voldaan.

Inmiddels werd het plan geheel uitgevoerd met medewerking van de huurders der woningen.

Geconcludeerd moet worden, dat het geheel een prettige en open indruk maakt en een zeer grote verbetering kan worden genoemd, vergeleken bij de oude toestand. Er werd, voorzover enigszins mogelijk was, aan

Hoelang zou het duren om dit weer terug te krijgen? (Sikkelstraat)

(foto GDV)

Kijktuin, niet om te kamperen (Weidestraat/Sikkelstraat)

(foto GDV)

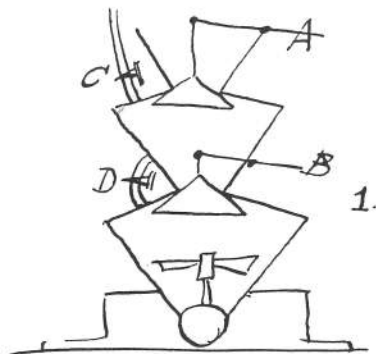
de wensen der huurders voldaan. Behoudens een zeer enkele uitzondering zijn de bewoners er volkomen tevreden mee. Velen zijn blij, dat zij van het onderhouden van een tamelijk grote achtertuin zijn ontslagen. Verder zullen alle huurders dienen mede te werken om het geheel zo ordelijk mogelijk te houden en vooral geen kisten van allerlei aard op het tegelpad te plaatsen. Met zachte drang zal worden getracht zo langzamerhand het drietal nog aanwezig zijnde kisten te doen verdwijnen." getekend: Van Marle. Maar hoeveel boter had de Woningdienst op het hoofd? Er is ooit bijna toestemming verleend aan een handel in aardappelen, groenten en fruit voor een garage van 72 m² achter de Brink. Zestien bewoners gaan op hun achterste benen staan vanwege de te verwachten overlast en het verdwijnen van binnenterrein – wil men er de Jordaan van maken? "LICHT EN LUCHT IS LEVEN, dat is het devies van de tuindorpen", zo eindigen zij hun hartekreet.

In mei 1951 gaat er een stencil aan alle bewoners uit over het plaatsen van kolenhokken, bergplaatsen, schuurtjes, betonnen vloeren, enzovoorts, in de achtertuinen boven plaats waar gasleidingen zijn gelegen. Op 19 december 1950 blijkt een gasontsnapping te hebben plaatsgehad uit de toevoerleiding van een perceel aan de Sikkelstraat, ten gevolge waarvan enige volwassen personen en een baby onwel werden. Verschillende leidingen zijn dringend aan vernieuwing toe, maar de obstakels maken dat moeilijk. "Welke gevaren voor U en Uw huisgenoten e.a. hieruit voortvloeien (...) behoeft ik U niet nader te omschrijven. Het is derhalve in Uw eigen belang, dat U onmiddellijk alle zonder schriftelijke vergunning van mijn dienst geplaatste bouwsels en of aangelegde betonnen vloeren e.d. afbreekt en verwijderd."

Pas in 1965 komen de drastische maatregelen: alle tuinen moeten nu worden opgehoogd en tegelijk pakt men de rioleringen, de bestrating, de plantsoenen en de leidingen aan. Het meeste van de veertig jaar oude beplanting – hier en daar in schitterende tuinen – legt het loodje. Bomen worden geroid, of ze nou ziek zijn of niet. Vo-

Het Onderlangs met zijn charmante trappen

gels moeten een veilig heenkomen zoeken, de werklieden springen met nestjes jonge vogeltjes ruw om, nota bene onder het oog van schoolkinderen, terwijl men die in het onderwijs respect voor de natuur bij probeert te brengen.

De Woningdienst breekt ook alle 'bouwsels in velerlei vorm en uitvoering die niet tot het gehuurde behoren' af – zelfs eenvoudige kolenkisten verdwijnen -, maar biedt de bewoners tegen een huurverhoging van f 4,- per maand een nieuwe schuur aan. En, slim: "(Als) alle werkzaamheden zijn afgelopen kan géén toestemming meer worden gegeven voor het plaatsen van een bouwsel (...)" Van de bewoners neemt 77% zo'n schuur. Directeur Baas wijst nog eens op de wenselijkheid dat "dit dorp ook op de binnenterreinen een ordelijk aanzien krijgt en dat ook behoudt (...), (zodat) uw dorp in de ware zin des woords een echt tuindorp zal zijn en blijven."

Tijdelijk worden de gebieden een woesteni. Op een schemerige ochtend ziet een bewoonster de kolenboer achterlangs voorbij haar slaapkamerraam lopen. "Ik schrok me te pletter, want ik had altijd de gordijnen open. 'Zo is het korter', zegt ie. Ik was zierend van boosheid."

Uit ongenoegen over de uitvoering van deze tuinsanering roepen de bewoners de hulp van het Wijkcentrum in en richten ze een nieuwe huurdersvereniging op. Hun protest richt zich tegen de huurverhoging, die immers in andere tuindorpen niet in rekening was gebracht; tegen het ontbreken van een raam in de schuurtjes en de onhandige plaats van de deur in het midden; tegen de nietsontziende verwijdering van al het groen en tegen de slechte kwaliteit van de nieuw opgebrachte aarde. Bovendien is het tijdstip ongelukkig gekozen: vlak voor het stookseizoen je kolenhok kwijt raken!

De Woningdienst moet alle zeilen bijzetten om de ernstig verstoorde verhoudingen weer te herstellen, en biedt kleine schadevergoedingen aan. Drooglijconstructies krijgen de bewoners gratis. Het werk kost in totaal anderhalf miljoen gulden.

In mei 1966 schrijven elf bewoners aan de Duivendrechtselaan en Onderlangs over het

door de sanering vrijgekomen binnenterrein. De invallende wind geeft gevaar voor hun gezondheid, ze kunnen niet meer rustig in hun tuin zitten, en fraai ziet het er ook niet uit. Onderdirecteur Terpstra antwoordt hen op 13 juli 1966, dat het juist opzet was om de binnenterreinen beter zichtbaar te maken en ze daardoor beter tot hun recht te laten komen. De aanplant zal nog wel opkomen en het bezwaar van de wind wegnemen.

Op veel foto's zien we klimplanten weelderig tegen de betongevels opgroeien. Al in 1937 kan Publieke Werken daarom de straatnaambordjes en huisnummers niet meer lezen: of de Woningdienst er maar iets aan wil doen. Sommigen vonden dat Betondorp pas door al het groen 'lieflijk' werd.

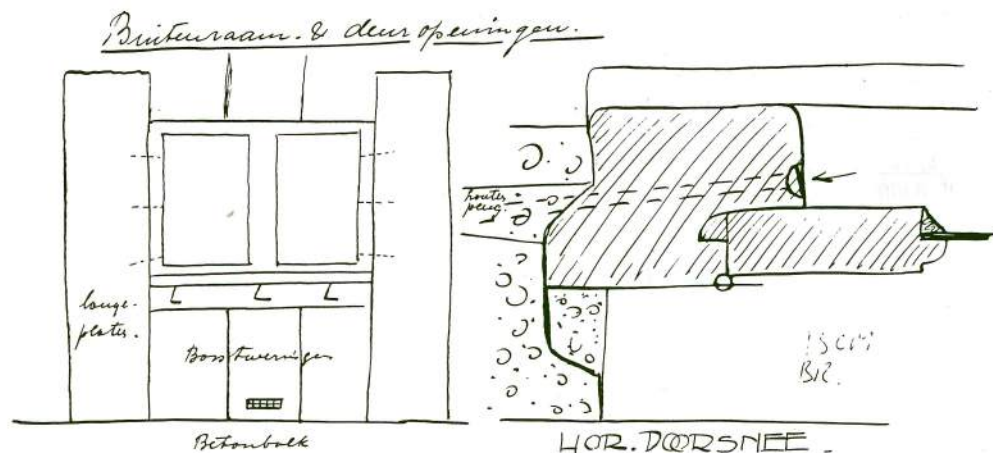
Alsof het ook nooit goed is, krijgen de bewoners van het Zuivelplein op 4 juli 1977 de volgende brief: *"Aangezien tegen de gevel van uw woning klimop groeit is het niet mogelijk het buitenschilderwerk te voltooien. Ik verzoek u dan ook dringend de klimop zo spoedig mogelijk te verwijderen. Mocht u aan mijn verzoek geen gevolg geven dan zal ik genoodzaakt zijn de hieruit voortvloeiende kosten en consequenties aan u in rekening te brengen."*

Merkwaardig genoeg was het vroeger precies omgekeerd. Een bewoner aan het Onderlangs krijgt in 1944 een boete van f 5,- wegens het eigenmachtig doorzagen van de wingerdstam. Hij had zich maar met zijn klacht bij de woninginspectrice moeten melden. En in 1947 verontschuldigt de Woningdienst zich bij een mevrouw in de Tuinbouwstraat voor het feit, dat gedeelten van de gevelbegroeiing verwijderd zijn. De betonmuren zijn alleen geschikt voor zelfhechtende planten, maar die kunnen topzwaar worden en er dan in hun geheel afvallen. Directeur Flipse belooft dat er jonge planten voor in de plaats zullen komen.

Ook het knippen van de ligusterhagen was vanouds een taak van de Gemeente. Bij de renovatie verdwijnen de meeste, vanwege aantasting door aaltjes in de grond. Verder komt de oude indeling van de binnenterreinen terug, doordat kleinere stukken gemeenschappelijk groen weer privétuin worden.

Geen straatnaambordje en geen betongevel meer te zien (Ploegstraat)

Betondorp in bad

Op 18 oktober 1958, dus vlak na de restauratie, schrijven 28 bewoners, vooral van de bejaardenwoningen op de Brink, over het ontbreken van badcellen. Het liefst willen ze die in de woningen ('met kuipbad', delen enkelen bij hun handtekening mee) tegen een passende verhoging van de huur, maar "(in-geval) onverhoopt het aanbrengen van de gevraagde badgelegenheid in onze woningen op bezwaren mocht stuiten, dan zouden wij U gaarne in overweging willen geven of het niet mogelijk en doelmatig in het belang van de volksgezondheid zou zyn op het vrijgekomen terrein, gelegen direct achter de Brink, aan het einde van de Tuinbouwstraat, waar kortgeleden een blokje woningen is afgebroken, een badhuis te bouwen.

Dit badhuis zou zeker in een behoefte gaan voorzien voor de vele woningen, met duizenden bewoners, in het Betondorp en directe omgeving, die niet over een eigen badgelegenheid beschikken en op vry grote afstand van het dichtstbyzende badhuis wonen."

Inderdaad, er was in de wijde omgeving van het dorp geen badhuis te bekennen. En ook de andere bewoners werden trouwens een dagje ouder: "Dan kun je niet zo makkelijk meer met je voeten in de gootsteen of met je gat op de aanrecht gaan zitten." Bij de bouw van de negenhonderd gemeentewoningen is er in vierhonderd een badcel aangelegd, maar meer dan een houten (!) vloertje met een opstaand randje was het niet, kennelijk bedoeld om er met de tobbe te 'baden'. Zelfs een afvoer ontbrak. Velen namen de ruimte in gebruik als berging of als slaapkamer. Het opstandje verdween als men er vaak genoeg over gestruikeld was. Van geisers of boilers was natuurlijk ook geen sprake, warm water moest uit de keuken komen. In 1955 waren in enkele woningen badcellen met geisers aangebracht. Naar aanleiding van de petitie is er lang over dat badhuis gedelibereerd, maar het is er niet gekomen. Netzomin als kuipbaden in de meeste woningen. Hoe liep deze geschiedenis verder?

Op 28 april 1959 doet de directeur van de

WSBZ, Hardeman, het verzoek aan de Woningdienst om geen badcellen te bouwen en de voorkeur te geven aan een badhuis. Hij voegt er een exploitatieberekening bij.

Op 30 juni 1959 stuurt de directeur van de Woningdienst, Alozerij, een brief aan de wethouder over badcellen in bejaardenwoningen: die zijn mogelijk voor f 1050,— per woning, inclusief een geiser kost dat per woning per week f 2,— meer huur. Maar in vierhonderdnegeentwintig gemeentewoningen en in zevenhonderd verenigingswoningen kunnen geen doucheruimten worden aangebracht. Bij de restauratie is wel voorgesteld om douches aan te brengen, maar ging het ministerie vanwege de hoge kosten (f 1 miljoen...) niet akkoord. Een nieuw badhuis daarentegen zou maar f 300.000,— kosten, met 8 cent per bad aan nadelig saldo.

Dan horen we een tijdje niets. Pas op 9 maart 1961 vinden we weer een brief van de directeur WSBZ aan zijn wethouder. Er kleven meerdere praktische bezwaren aan badcellen, dus heeft hij samen met de directeur Woningdienst 'gezocht naar een oplossing, welke enerzijds voor de Gemeente geen grote kosten met zich medebrengt en anderzijds toch de bevolking van het gehele Tuindorp in de gelegenheid stelt, regelmatig een hygiënisch verantwoord douchebad te nemen.

In overleg met het Wijkcentrum van genoemd Betondorp is de gedachte gerezen, om in een centraal gelegen, bestaand gebouw met enig aanwezig toezicht (b.v. het Verenigingsgebouw) een eenvoudige douchegelegenheid te maken, gebaseerd op een systeem van gasgeysers en inworpautomaten.

De kostbare ketelinstallatie kan op die manier uitgespaard worden, terwijl ook het benodigde personeel tot een minimum kan worden beperkt (schoonmaakster gedurende enkele uren).

Dit 'zelfbedieningssysteem' valt of staat met de houding van de bevolking: in vele wijken van Amsterdam zou dit systeem niet zijn

door te voeren. Naar de mening van het Bestuur van het Wijkcentrum echter is de bevolkingssamenstelling in Betondorp zodanig (veel oudere, weinig jeugdige mensen) en is het sociale saamhorigheidsgevoel en verantwoordelijkheidsgevoel dusdanig ontwikkeld, dat een dergelijk systeem redelijke kansen van slagen biedt (...)."

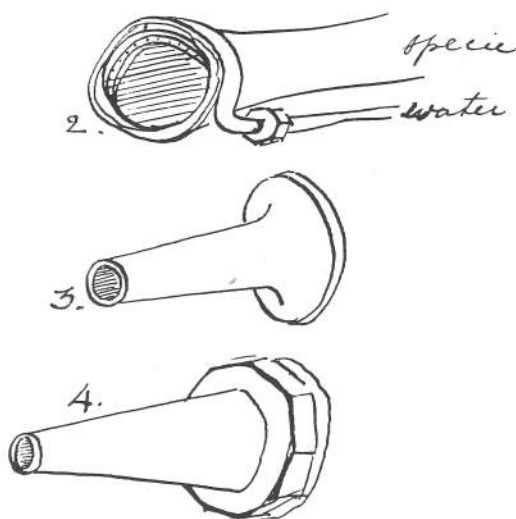
Zo, dat kan Betondorp in zijn zak steken! Ook de Woningdienst bericht, op 20 oktober 1961, aan de wethouder dat er geen nieuw badhuis komt. Evenmin maakt de Dienst nieuwe badcellen, omdat dat bij eenderde niet kan; dan maar een badruimte in een bestaand gebouw, waar alle Betondorpers gebruik van kunnen maken.

Helaas, weer twee jaar later, in december 1963, gaat er een nieuwe brief uit aan de wethouder voor de Levensmiddelen, Was- en schoonmaak-, bad- en zweminrichtingen: alle pogingen om een badhuis in Betondorp te verwezenlijken stranden; zowel nieuwbouw als het inrichten van 'een een-

voudige badgelegenheid' in een deel van het schoolgebouwencomplex Zuivelplein gaan niet — het laatste omdat daar al een 'Vluchthaven'tehuis voor meisjes komt.

Op 7 januari 1964 bespreken de wethouder en de Woningdienst de zaak. "Besloten wordt, dat deze kwestie voorlopig nog zal worden aangehouden".

Gedurende de twintig jaar nadien hebben sommige huurders zelf maar een douche of bad aangelegd. Het Woningbedrijf verleent er vaak wel medewerking aan, bijvoorbeeld door met de burens iets te regelen als er een leiding of een ventilatiekanaal doorgetrokken moet worden. Maar hoe moet dat dan met overname, als de huurder het huis verlaat? Het was een onaangename verrassing voor de nieuwe bewoners, die de Transvaalbuurt verruilden voor een woning op het Onderlangs, toen het bad gesloopt bleek terwijl het bij de bezichtiging van de woning nog was bewonderd!

Betondorp maakt bezwaar

Huurverhogingen: bewoners hadden ze te aanvaarden, behalve als er ernstige onderhoudsgebreken aan de woning waren. En wat was ernstig? Daarover konden de meningen uiteenlopen en de geschillen kwamen dan voor de huurcommissie. Zo vinden we in 1956 een verzoek van mevrouw P.A. Bosman tot vervallenverklaring van de huurverhoging in verband met de onderhoudstoestand van haar woning in Non Plus, maar ze krijgt een negatief advies. Er is een restauratieplan, zodat de inderdaad zeer vochtige zijgevel grondig verbeterd zou worden. "Enkele jaren geleden zijn hieraan

voorzieningen getroffen; deze zijn echter niet doeltreffend gebleken."

Misoogststraat

Zelfs in de sterk vervallende niet-ontijzerde Korrelbetonwoningen aan de Oogststraat en de Tuinbouwstraat brengt de Woningdienst nog tot op het laatst huurverhogingen in rekening. De heer J. Isth, Oogststraat 11 huis wil er vanaf. Zijn laatste opmerking luidt: "Doordat al veel woningen leeg staan en de ramen hiervan met ouwe planken zijn dicht gespijkerd; het onkruid in de tuinen zoowel voor en achter steeds hoger groeit en het vuil zich daar tussen steeds meer ophoopt, heeft de Oogststraat vanaf Onderlangs tot

de Tuinbouwstraat het aanzien gekregen van een gevangenenkamp."

De Woningdienst ziet in dat het nu te gortig is en doet op 14 november 1957 het voorstel om in verband met de voorgenomen sloop de zaak aan te houden: men wil het ministerie verzoeken "om deze woningen met onbewoonbaar verklaarde woningen gelijk te stellen, waardoor de huurprijs kan worden teruggebracht tot de huurprijs van 31 december 1950." Het dossier krijgt in rood de aantekening: 'speciale aandacht'.

Dat werd tijd ook: de eerste 25 woningen van de Oogststraat/Tuinbouwstraat gaan per 2 december 1957 uit de exploitatie. De laatste van de in totaal 54 woningen komen op 8 september 1958 aan de beurt, als ken-

Op 10 oktober 1955 ingestort (Tuinbouwstraat)

(foto GDV)

nelijk de laatste ontruimingen plaatsvinden. Het Centraal Bureau Herhuisvesting (dan nog Nassaukade 393) werkt mee aan de verplaatsing. Ook Isthā is dan allang verhuisd.

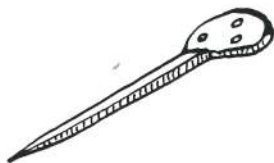
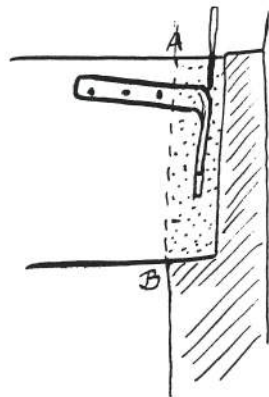
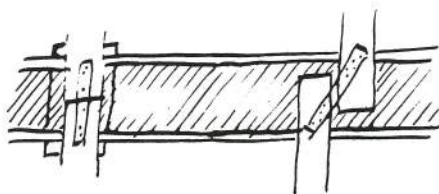
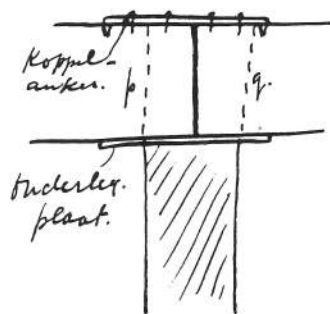
Op 3 februari 1958 doet de huurcommissie uitspraak over Isthā's verzoek en geeft hem gelijk. De Woningdienst handelt nu snel en schrijft hem al op 12 maart 1958 dat hij f 30,47 op de Graanstraat op kan komen halen.

Sloop en herbouw gaan niet zomaar van een leien dakje. Al op 25 maart 1957 klagen 15 bewoners aan de Oogststraat en Tuinbouwstraat over overlast door de jeugd en door bouwwerkzaamheden van aannemers op terreinen en in panden. Kennelijk doen ze dat onder aansporing van de PvdA, want ook de wethouder Publieke Werken laat op 23 maart in een kattebelletje aan zijn collega van Volkshuisvesting weten dat op een partijvergadering in de Watergraafsmeer iemand vertelde dat "acht woningen aan hun normale bestemming zijn onttrokken en door de Woningdienst als bouwkeet of opslagplaats voor materialen worden gebruikt (...) Ik heb gezegd dat mij dit vreemd voorkwam (...)" en hij wil tenslotte weten "of het niet mogelijk is, de woningen op korte termijn weder aan hun eigenlijke bestemming terug te geven."

De Woningdienst antwoordt op 22 mei:

- er zijn herstel- verbeterings- en onderhoudswerken aan de gang;
- de aannemers moeten opslagruimte, schaftlokalen en toiletten hebben;
- die krijgen ze in woningen Tuinbouwstraat 118-124, die tot het korrelbetonsysteem behoren en zodanige gebreken vertonen 'dat herstel niet meer mogelijk is, zodat te zijner tijd voorstellen tot sloping zullen worden ingediend';
- een open terrein waar vroeger vier woningen stonden is eveneens ter gebruik aan de aannemers gegeven voor het droogstoken van zand voor de zandstraalinrichting en de mortelvoorbereiding van de metsel- en stucadoorswerken.

(Natuurlijk) doet de Woningdienst zijn best met omheining en afvoer van puin, maar desondanks komt de jeugd via de tuinen op

het terrein en wordt door omwonenden allerlei rommel en afval gedeponneerd, dat de dienst dan ook weer afvoert. "De handelwijze van deze bewoners is zeer te laken. Indien men afval wil verwijderen dient men dit via de vuilnisemmer te doen."

Blijkens kranteknipsels trekt de sloop de aandacht. Trouw schrijft op 12 september 1958: "Hoewel het spijtig is dat in deze tijd van woningschaarste huizen aan de voorraad moeten worden onttrokken, moet men zich over de sloperij in Betondorp niet al te hevig het hoofd breken. Wie experimenteert moet rekening houden met mislukkingen. Nochtans is het verstandig, om van tijd tot tijd experimenten te wagen."

Er bestaat een misverstand, dat de gemeentewoningen in Betondorp noodwoningen zouden zijn. Inderdaad heeft Keppler in 1918 geprobeerd om de bouwverordening te omzeilen door het plan als noodwoningen door de gemeenteraad te loodsen. Die ging daar niet mee akkoord. Je bent geneigd daar weer aan te denken als je het volgende citaat uit Trouw leest: "Anderzijds hebben de betrokken woningen het ruimschoots langer dan een kwart eeuw uitgehouden. Zij zijn dus afgeschreven. Wij in Nederland zijn weliswaar gewend huizen te bouwen, die minstens een eeuw mee kunnen, maar deze omstandigheid wil niet zeggen, dat de duurzaamheid van tachtig tot honderd jaar voor gewone woningen ook maatstaf moet zijn voor alles wat op het gebied van de volkshuisvesting gebouwd wordt." Tegenwoordig kijken we daar toch wat anders tegenaan!

Feit is wel, dat de zesendertig nieuwe woningen, gebouwd in baksteen maar wel met plat dak, en compleet met volwaardige badkamers, boxen en garages, als warme broodjes over de toonbank vliegen. 'Ze vochten erom', maar de Woningdienst bleef streng, want wie een te laag inkomen had, kwam er niet in. Het recht op terugkeer bestond in die jaren nog niet. De huren waren f 80,- voor de tweekamerwoningen en f 95,- voor die met drie kamers: ruim dubbel zo hoog als de oude woningen. De motorboxen kostten f 9,- en de garages f 30,- per maand.

Pas in de jaren zestig stappen huurders

veelvuldiger naar de huurcommissie om onderhoud af te dwingen. Namens een comité van actie tegen de 10% huurverhoging per 1 september 1962 verzoekt de heer H.B. Mulder, Brink 14, op 21 augustus de directeur beleefd "op maandag 27 augustus 1962 een bijeenkomst bij te wonen of Uw Dienst te doen vertegenwoordigen.

Op deze bijeenkomst zullen de resultaten van een gehouden enquête betreffende onderhouds- en andere klachten kenbaar gemaakt worden, waarna een adres aan de leden van de Gemeenteraad aan de orde zal worden gesteld, waarbij een verzoek om uitsstel van huurverhoging voor die woningen, welke niet of nog niet aan de eisen voldoen, als gesteld in de gewijzigde huurwet."

Directeur Alozerij weigert en schrijft op 23 augustus: "Uiteraard ben ik zeer geïnteresseerd in de bezwaren die er — naar de mening van de bewoners — aan de gemeentewoningen zouden kleven. Weergave daarvan zie ik dan ook gaarne op de gebruikelijke wijze tegemoet."

Na Mulders oproep in 'De Nieuwe Betondorper' om klachten aan hem op te sturen, komt het adres aan de Raad er wel degelijk,

zoals blijkt uit de brief van 7 september 1962 van onderdirecteur Terpstra aan de Wethouder. Volgens de Woningdienst zijn sinds de restauratiewerkzaamheden van 1957-59 de gebreken grondig opgeheven. Die restauratie heeft alles bij elkaar f 1.960.360,— gekost. Sindsdien voert de Woningdienst een normaal onderhoudsbeleid volgens de richtlijnen van het Ministerie, zij het dat de krappe personeelsbezetting soms tot wat vertraging kan leiden. Die ene keer dat iemand huurverlaging heeft gevraagd, is dat verzoek afgewezen omdat het om opknapwerkzaamheden ging zoals (binnen)schilderen en behangen. Maar het staat de bewoners vrij om individueel bij de huuradviescommissie in beroep te gaan tegen de huurverhoging.

Betondorpse belangen

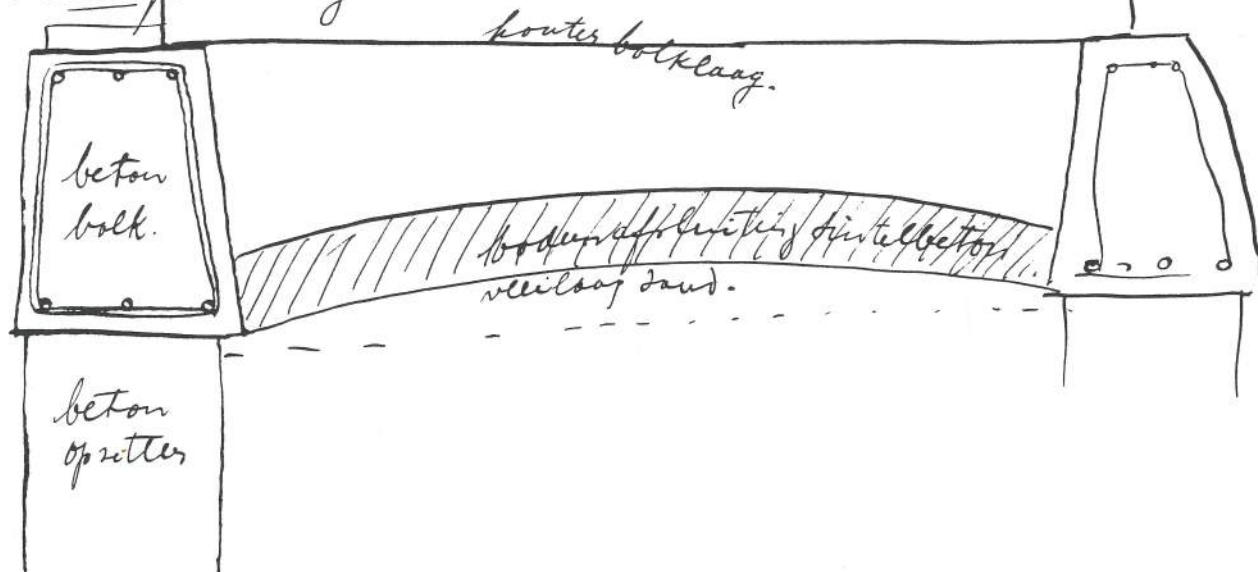
Het zou nog tot 31 maart 1965 duren voor er een nieuwe huurdersvereniging werd opgericht. Directe aanleiding was de tuinophoging, die met allerlei schade en overlast gepaard ging. De Huurdersvereniging 'Tuindorp Watergraafsmeer' houdt zich in de

loop van de jaren, samen met andere huurdersverenigingen, bezig met de terugkerende huurverhogingen, met klachten van bewoners die door de Dienst niet (op tijd) worden verholpen, en verder ook met de tuinen, de dreigende aanleg van wegen rond Betondorp en de toekomstplannen voor de gemeentewoningen. Immers, bij aanvragen voor douchecellen in 1975 blijkt, dat het Woningbedrijf deze niet in de exploitatie op wil nemen omdat de woningen er nog maar tien jaar zullen staan.

'En zo zouden nog wel honderden handtekeningen te bekomen zijn', schreef men in 1958 onder de petitie om badgelegenheid. Zo af en toe komen de Betondorpers gezamenlijk in actie. Enkele onderwerpen komen daarbij steeds weer om de hoek kijken: de tuinen, de paden, de huur(verhogingen) en daarachterliggend de onderhoudsklachten. Toch blijkt het in Betondorp moeilijk om de bewoners voldoende warm te krijgen voor een eigen belangenorganisatie. De huurdersvereniging heeft — bij een lage contributie — wel een groot aantal leden, maar slechts weinigen zijn echt actief. Het accent ligt bij

Betononderbouw

I. Bodemafsluiting van sintelbeton met houten balkvloer

de vereniging op activiteiten voor individuele huurders, die bijvoorbeeld het spreekuur bezoeken. Vandaaruit houdt de vereniging het collectieve belang in het oog.

Het Woningbedrijf heeft ook niet altijd onverdeeld positief tegenover huurderscommissies of verenigingen gestaan. "Je had ambtenaren die bewoners bewust voor het lapje hielden, zaken afwimpelden. Die mensen hadden gewoon recht te weten hoe de vork in de steel zat. Geen wonder dat je ze daarmee ergerde." Anderen vonden het juist wel handig, omdat ze een soort zeef waren voor de individuele klachten. De Woningdienst hield dan alleen de terechte klachten over.

De huurdersvereniging heeft volgehouden, en is sedert 1978 een erkende gesprekspartner voor het Woningbedrijf. Bij de renovatie hebben daarnaast de bewoners steeds per deelplan aan vergaderingen deelgenomen. Vanaf de oprichting van de Woningdienst in 1915 is er de gemeentelijke Commissie van Advies inzake het Beheer der Gemeentewoningen. Pas in 1969 komen daar ook bewoners in. Daarmee was de situatie, dat anderen over de bewoners en zonder hen beslissen, definitief voorbij.

De opvolgster van Louise Went in die Commissie tekende de sfeer van vroeger met de volgende anekdote: de Commissie was op werkbezoek in Betondorp, met onderdirecteur Van Marle als leidende ambtenaar. Toen zij een praatje met enkele bewoners wilde maken, wees hij haar terecht: 'Juffrouw Blomberg, u wilt méér dan is toegestaan'. De Commissie keek meer of de goten goed functioneerden, dan of de mensen gelukkig woonden.

Wie deden dat dan wel? Zo af en toe geven zorgelijke ontwikkelingen iemand aanleiding om eens over Betondorp aan de bel te gaan hangen. We beschrijven elders enkele voorbeelden. De Raad van Kerken en het Wijkcentrum nemen soms een initiatief, een andere keer zijn het individuen zoals de schrijver Jan Mens. Veel stampij maakt in de jaren zeventig de actiegroep 'Wegwezen', die overigens zonder succes de sloop van de volkstuinen 'Rust en Vreugde' en de aan-

Bertus Hooijberg, dirigent van de Muziekvereniging Tuindorp Watergraafsmeer, temidden van familie

leg van de verhoogde en verbrede ringwegen tegen probeert te gaan.

Door de jaren heen blijkt dat de Betondorpers vooral goed zijn in allerlei verenigingen en tijdelijke comité's, waarin ze een speeltuin opzetten en beheren op het Onderlangs, muziek maken, cursussen organiseren of de kunst van het schaakspel beoefenen in het Meerhuis, voetballen in 't Voorland, en gymnastieken in de Pieter Nieuwlandschool op het Zuivelplein, ongeacht of ze in beton of baksteen wonen.

Organisaties genoeg dus, en ook niet per se aan het dorp gebonden. Eén van de oprichters van de Amsterdamse Filatelistenvereniging woont nog steeds aan het Onderlangs. Wel hadden allerlei organisaties, zoals bijvoorbeeld de SDAP, hun eigen afdeling in Betondorp, of was het dorp het hart voor de Watergraafsmeer. Zo vinden we in de archieven een aanvraag uit 1938 van C.Polak, Veeteelststraat 38, secretaris van de Federacio de Laboristaj Esperantistoj, afdeling Watergraafsmeer, om "van 14 tot en met 21 september van 10 uur des voormiddags tot 10 uur des namiddags in perceel Ploegstraat 62 alhier, een kosteloos voor het pu-

blik toegankelyke tentoonstelling te houden van boeken, platen en correspondentie betrekking hebbende op de Esperanto-taal, en daarby door middel van een radiotoestel muziek en zang ten gehore te doen brengen." Dhr. Polak krijgt de toestemming, mits hij de zondagsrust in acht neemt, niet vóór 12 uur muziek maakt en ook niet tussen 6 en 8 's avonds.

Tussen baby's en bejaarden

Net als in hedendaagse groeisteden hadden jonge gezinnen de overhand in het Betondorp anno 1930. De geschiedenis van het dorp valt samen met het allengs ouder worden van de bewoners: tijdens de oorlog was de bevolking natuurlijk nog steeds sterk en waren er veel jonge kinderen, in 1950 zijn de meeste kinderen al groot en verlaten het dorp als ze zelf nieuwe gezinnen stichten of elders gaan werken, in de jaren zestig bereiken veel mannen hun pensioen, en in de jaren zeventig en tachtig ontvallen veel dorpsbewoners aan hun sterkere medepioniers. Langzaam maar zeker komen er weer meer jonge gezinnen en kinderen in Betondorp wonen. Alleen: de woningen in Betondorp zijn voor de huidige standaard aan de kleine kant. Grote aantallen alleenstaanden bevolken het dorp inmiddels dus ook. Het gemiddeld aantal bewoners is gezakt van 4,2 per woning naar 2,9.

30

Het dilemma tussen oud en jong komt uiterst helder aan de orde in 1969: de kerken schrijven dan aan B&W over de zorgwekkende vergrijzing van de Watergraafsmeer in het algemeen en Betondorp in het bijzonder, waardoor 'de leefbaarheid van de bejaarde mens ernstig in het gedrang kan komen'. Voor activiteiten zijn steeds minder vrijwilligers te vinden. De kerken zien als "(...) enige mogelijkheid om dit te voorkomen (...) dat Uw beleid zich erop richt, dat in de komende jaren zich zoveel mogelijk jongeren in dit stadsdeel vestigen.

Groen, speelplaatsen, scholen etc zijn in zeer redelijke mate aanwezig, zodat zulks geen bezwaren behoeft op te roepen."

Directeur Baas antwoordt dat de gezinnen "niet naar leeftijd doch naar grootte (worden) beoordeeld. Dit impliceert, dat in de 4-kamer woningen in Betondorp over het algemeen gezinnen met kinderen worden geplaatst, waaronder ook jonge gezinnen.

Toch is het niet uitgesloten, dat er vergrijzing optreedt: de woningen lenen zich vrij goed voor bewoning door oudere mensen, waardoor men er vaak lang blijft wonen.

◀ Een goede kraamverzorgster kwam goed van pas (Landbouwstraat) (foto GDV)

Ook door het ontbreken van modern comfort worden deze woningen eerder door oudere woningzoekenden (o.a. uit de saneringsgebieden in de Bijlmermeer) geaccepteerd dan door jongere'. De situatie zou niet abnormaal zijn, volgens de afdeling Maatschappelijk Werk. Grote gemeentewoningen zijn er echter niet zoveel, een kleine 300 slechts.

Jeugd

Jong zijn in Betondorp moet benijdenswaardig zijn geweest en wie weet zeggen de kinderen van nu dat over twintig jaar weer. Je kon uren diefje met verlos spelen, 'dat waren gigantische feesten, wel met 36 kinderen tegelijk', want je kon door de achterpaadjes, en door een paar tuinen, en over de gemeenschappelijke binnentuinen, eigenlijk het hele dorp door. Dan was je praktisch onvindbaar...

Tja, die binnentuinen en die laantjes! Kijk eens hoe lief die twee meisjes op hun kinderfietsjes op zo'n betegeld pad rijden. Oorspronkelijk liepen deze zogeheten 'alley's', die door de Stadsreiniging ook werden geveegd, achter alle woningen door. Vanaf 1944 komt daar verandering in, want een aantal bewoners klaagt over 'het hinderlijk betreden van onbevoegden en het hollen van kinderen door de alley's van het binnenterrein van het complex woningen, begrensd door de Graanstraat, Oogststraat, Schoovenstraat, Onderlangs en Duivendrechtshelaan.' De Woningdienst reageert positief en zal de situatie wijzigen door de woningen in groepen te verdelen. De brief eindigt: 'Ik verwacht echter, dat alle bewoners hun medewerking zullen verlenen om te voorkomen, dat het groote grasgazon wordt betreden en er voor te zorgen, dat het geheel een behoorlijk aanzien zal behouden (...)' Dat zou dus ijdele hoop zijn: voor kinderen werd het er alleen maar spannender op!

De binnentuinen waren ideale voetbalter-

De alley's waren ideaal voor kinderen

Joods Historisch Museum

Fré Cohen: houtsneede voor de Stadsreiniging. Fré Cohen, door de Duitsers vermoord, woonde in Betondorp

reintjes en "zelfs worden er tenten opgeslagen. Vanzelfsprekend hebben het grasveld en de beplanting hiervan ernstig te lijden. Bovendien verstoren het geschreeuw en het lawaai de rust van de omwonenden en maken het hen onmogelijk te vertoeven in de bij hun woningen behorende tuintjes": bijna twintig jaar later hetzelfde liedje, nu in de hoek Graanstraat/Veeteeltstraat/Zaaiersweg. Kennelijk hebben de maatregelen die de Woningdienst vervolgens bij de tuinophoging neemt, effect, want het probleem blijkt zich nu te verplaatsen:

"De vernielingen, welke de jeugd in tuindorp Watergraafsmeer aanricht, zijn mede een gevolg van de omstandigheid, dat aldaar een tekort aan speelruimte is. Behoudens de groenstrook aan het Onderlangs, waarin een speelvijver en een speelweide zijn geprojecteerd, zijn in deze omgeving geen terreinen beschikbaar, die tot speelgelegenheid kunnen worden ingericht. De enige verdere mogelijkheid om iets voor de jeugd te doen is, dat in de gemeenschappelijke tuinen binnen de bouwblokken zodanige voorzieningen worden getroffen, dat deze tuinen als speelruimte dienst kunnen doen. De besturen van genoemde woningbouwverenigingen zijn evenals wij van mening, dat het inrichten van kijktuinen tot gemeenschappelijke tuinen met speelgelegenheid voor kinderen weerstand zal ontmoeten van het grote aantal bejaarden, dat in deze omgeving woont", zo schrijft burgemeester Van Hall in 1963.

Voetballen, maar ook slagbal, gebeurde net zo goed op straat. En ook daar zal het overlast gegeven hebben, als de bal in een voortuintje terechtkwam. Maar hinder van auto's hadden Cruyffie en z'n vriendjes niet. Auto's waren zo zeldzaam vóór de jaren vijftig, dat ze nauwelijks rijdend of geparkeerd in het dorp te vinden waren. Dát is nu wel even anders. Voetbalsupporters oefenen op de dagen dat Ajax thuis speelt zo'n grote parkeerdruk op het dorp uit, dat er alweer een jaar of vijftien de bekende kaart in omloop is waarmee bewoners er wel in mogen en anderen niet.

Ach, kinderen lieten zich niet in hokjes prop-

De 'oorspronkelijke' bejaarden op het hofje

(foto GDV)

Tollen op de Schovenstraat

pen. Het hele dorp was van hen. Elmer en Werther hadden zo hun geheimpjes bij de sloot aan de Zaaierweg (Gerard Reve: Werther Nieland), er was over de Gooische Weg tussen de volkstuintjes een hut genaamd de Apekooi, en als je zin had om het dorp tijdelijk te verlaten zwom je in de Weesper Trekvaart (de Keulse Vaart) naar een voorbijkomende zandschuit die je meenam naar het Kalfje, om er na het lossen weer mee retour te komen.

Voor kleinere kinderen was er in het dorp zelf genoeg te beleven. Gerard Reve en zijn vriendjes verzamelden paardevijgen, die dankzij groenteman en schillenboer of andere leveranciers in voldoende mate op straat terecht kwamen. Ze dienden als mest voor zijn tuintje waar hij smakelijke worteltjes – voor de meisjes – en geurige bosvioletjes – voor de buurvrouwen – kweekte. Met Luilak kregen kinderen versgebakken bolletjes van de bakker. Er was het jaarlijkse besenplukfeest. Aan het raam van mevrouw Roetman luisterden kinderen adem-

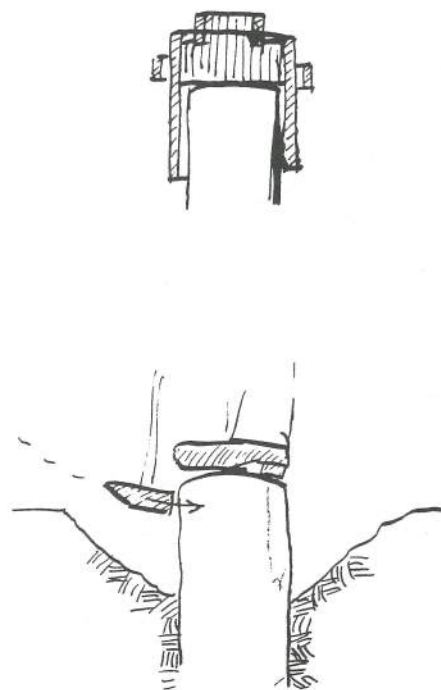
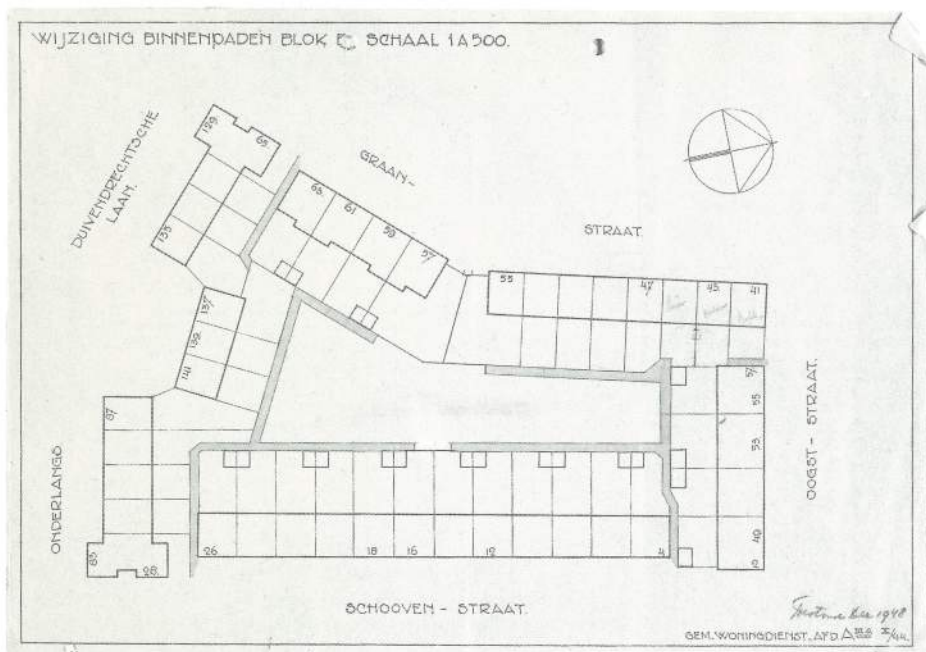
loos hoe mooi ze kon zingen, en ze kwamen erom vragen als het stil was. Schoolkinderen werden door de oudercommissie in de watten gelegd. Elk jaar was er pakjesavond. In de oorlog waakten de vaders 's nachts over de voorraden van gekregen vlees, zelfgemaakte poppen en prentenboeken, stuiterbakken en speelgoedfornuisjes. Na de oorlog kreeg de Watergraafsmeerschool een met vereende krachten aangelegde tuin met een konijnhol, een visvijver met lotussen, lissen en een sproeier, en een haan met 12 kippen. De kinderen brachten de eieren naar zieken en jonge moeders. Eieren waren immers nog op de bon. De hoogste klas gaf een toneelvoorstelling, die een week liep. De kinderen deden de uitnodigingen overal in de bus.

Alleen in je puberteit werd het dorp te klein. Flaneren kon nog wel, bijvoorbeeld in het plantsoen aan het Onderlangs met zijn trappartijen. Voor dansen en uitgaan moest je naar de stad. Daar leerde je je toekomstige

echtgenoot of echtgenote kennen, al bleek later dat ze om de hoek in Betondorp woonde!

Veel van de kinderen blijven als ze weer wat ouder geworden zijn, het liefst in het dorp wonen: *“Soms deden we jonge mensen vreselijk leed aan door ze een woning elders in de stad aan te bieden.”*

Op verzoek van bewoners worden de alley's voor 'doorgaand verkeer' afgesloten

Betondorp doet boodschappen

In het kielzog van de bouwvakkers kwamen de eerste leveranciers naar het nieuwe, modderige Betondorp. Bakkers liepen er proefbroodjes te venten. De Diemenaar Van Nigtevecht en zijn dochter Fietje kwamen met gamellen taptemelk aan een juk naar het nieuwe Betondorp gelopen, om eens uit te vinden hoe goed de klandizie voor melk kon zijn. Hij opende later op de hoek Schovenstraat/Onderlangs zijn zuivelhandel. Zo begon ook in Betondorp het vrije spel van de markt.

Lange tijd hoefden de bewoners voor de meeste boodschappen hun huis niet uit, want de meeste winkeliers brachten hun waren toen nog aan huis.

Ze concurreerden met elkaar op straat. *“Toen we hier net kwamen wonen, belde Van der Linden aan, of ik gebruik wilde maken van zijn diensten. Ik zeg: dat is goed. Een uur later stond Korrel op de stoep, ik zeg: ik heb het al vergeven. ‘t Zijn allebei goede slaggers, hoor, maar dat wist ik toen niet eens.”*

In opzet waren er zeer veel winkelpanden, buiten de Brink nog zo'n achtentwintig stuks. Aan een aantal puien van woningen is

te zien dat het eertijds winkels moeten zijn geweest. De oudere bewoners kunnen zich nog goed herinneren dat er hier een slager zat, daar een kleermaker, dan een banketbakker, een schoenmakertje, manufacturen, brandstoffen, enzovoorts. Er wordt melding gemaakt van maar liefst tien kruideniers, zes banketbakkers, verscheidene wozaken, twee fietsenhandels, en ga zo maar verder: alle branches waren ruim vertegenwoordigd.

De winkeliers en de andere leveranciers verschafte het dorp veel van zijn levendigheid. Net als onderwijzers kregen ze bijnamen: Manus Olie, Flip de Fluit, de nodige

Het café was er wel degelijk, en zelfs zeer prominent

(foto GDV)

'omes'... Voor de kinderen waren ze een welkome bron van avontuur; je kon ze pesten, je kon ze helpen, en soms kreeg je wat van ze. Het dorp had zijn eigen politiebureautje aan het Onderlangs, bemand door twee in het dorp woonachtige agenten.

Er werd in de tijd tussen de wereldoorlogen flink tegen de alcohol gestreden, zowel door de socialisten als door christenen. In het verenigingsgebouw 'het Meerhuis' werd dan ook geen druppel sterke drank geschonken. Toch was er oorspronkelijk in dit dorp, waar zovelen lid van de 'Blauwe Knoop' waren, een café. Men kon er wel dranken nuttigen, maar niet kopen en meenemen. Lang heeft 'Café Billiard De Brink', niet stand gehouden. De waardin stelde geen prijs op klanten die klompen aanhadden: daarmee sloot ze de meeste venters buiten. De familie opende vervolgens in het pand onder de klokkentoren een drankhandel, die commercieel meer succes gaf. In het oude pand kwam toen de bekende VANA.

Middenstanders moeten altijd een beetje oppassen met hun politieke voorkeur. De Coöp had van zichzelf een duidelijke signatuur, de rechtgeaarde socialisten kochten daar min of meer vanzelfsprekend — of verplicht. Maar een kapper aan de Graanstraat verloor teveel klanten, omdat hij tijdens het knippen altijd zijn mond vol had over de SDAP, waar hij een vurig lid van was.

De ex-zeeman Nukoop van het postagentschap op de Brink daarentegen was zeer populair bij de hele bevolking. Toen hij in 1959 na een overval, waarbij hij zich verweerde en verwond werd, uit het ziekenhuis terugkwam, wachtte een schare buurtbewoners hem op, compleet met versiering en muziek.

De Brink groeide uit tot een echt winkelcentrum, maar wel van dorpsformaat. Uitzonderingen bevestigen de regel, dat de winkels alleen op het dorp gericht waren. De modewinkel in de Tuinbouwstraat, eerst één van de twaalf winkels in die straat en nu nog de enige, trekt klanten van ver buiten Betondorp. Een echte supermarkt is er maar korte tijd in Betondorp geweest. De opening van de HEMA in de Linnaeusstraat had vóór de

oorlog al gevolgen voor de winkeliers, maar later kregen ze het ook moeilijk door de terugloop van het aantal inwoners, het duurder worden van personeel en andere ontwikkelingen in de detailhandel.

Allengs ging zo het winkelbestand achteruit en werden winkels na de nodige branchewisselingen tot woningen omgebouwd. In het winkelpand Schovenstraat 28 hoek Onderlangs (huur f 16,50) bijvoorbeeld hebben achtereenvolgens een bevroren vleeschhouwerij gezeten, een rundvleeschhouwerij, een verf- en glashandel, een kantoor, een tandheelkundige praktijk en het kantoor met opslag van een handelsvennootschap. In 1953 blijkt het inmiddels *"een zeer ongewild object, dat altijd bijzonder moeilijk kon worden verhuurd. Onderhandelingen, betreffende de verhuring met enkele candidaathuurders, hebben geen resultaat opgeleverd."*

Gezien de nog zeer grote woningnood lijkt het mij aan te bevelen deze winkelruimte te verbouwen tot een woning, welke geschikt is voor een klein gezin", schrijft de Woningdienst.

De winkel wordt slaapkamer, het magazijn

woonkamer, er komen een schuur met kolenkist bij, totale begroting f 4615,—, te financieren uit het Gemeenschappelijk Volkshuisvestingsfonds. De huur wordt f 7,25 + 75ct voor warmwatervoorzieningsapparaatuur. De Centrale Directie van de Wederopbouw en de Volkshuisvesting gaat akkoord op voorwaarde van enkele kleine planwijzigingen (er moet een kleedruimte bij de douche, en een stukje tuin gemaakt worden). *"Voorts deel ik u mede, dat mij de kosten van rond f 4000,— rijkelijk hoog voorkomen"*, zo schrijft de directeur-generaal. Die kosten werden alleen nog maar hoger... en waar het exploitatieverlies wordt afgeboekt staat niet in het dossier te lezen.

Na de renovatie zijn op één na alle winkels en bedrijfjes uit de straten verdwenen — er waren er nog vier: één is gestopt, twee zijn verhuisd — en is er alleen nog handel op de Brink. Veel concurrentie is er nu dus niet meer in Betondorp. De winkels moeten het in hun branche opnemen tegen de winkelcentra aan het Christiaan Huygensplein of in Diemen en Duivendrecht. Bewoners vinden dat ze 'monopolieprijzen' rekenen, maar ook dat ze wel eerste klas kwaliteit leveren.

Links de eerste Mercedes van het dorp, rechts een Volkswagenbusje van de groentenboer

Verantwoording

Voor de samenstelling van dit boekje zijn de volgende bronnen aangeboord:

- bewoners en oud-bewoners van gemeentewoningen; de families Ferreira Coudinho, Fritz, Hammes, R. van Hes, N.N., Kan, Van Laar, Liefstink, Roetman, Van de Vegt, en Visser; de dames Bakker-Koopman, Berendsen-van Hes, Buma, Crouse-Kok en Ter Haak-van Nigtevecht, en de heren Blik, C. van Hes en Herkelmans;
 - ambtenaren en oud-ambtenaren; de dames Biervliet, Crouse-Kok en Schoenmaker, en de heren Van Bosheide, Langestraat, Pullen, Schuil, Veldman, Visser, Vos en Van Winsen,
 - archieven van Woningbedrijf-Amstel, met medewerking van mevrouw Van Nijkerk en de heer Zimmerman,
 - de afdeling Documentatie en Voorlichting van de Gemeentelijke Dienst Volkshuisvesting, met medewerking van mevrouw Van Achthoven, en de heren Van Asselt, Van Hoogenstraaten en Panhuysen,
 - het archief van de Huurdersvereniging Tuindorp Watergraafsmeer, met medewerking van de heer Boeke,
 - het Gemeentearchief,
 - het Documentatiecentrum voor de Nederlandse Bouwkunst,
 - de Openbare Bibliotheek, met medewerking van mevrouw Mettrop,
 - publikaties van de Stichting Wonen en de Rijksdienst voor de Monumentenzorg,
 - het Letterkundig Museum, met medewerking van mevrouw Eenhuis,
 - de dames Blomberg en Folkersma, en de heren Brouwer, Van Gool Mst en Peek.
- Verder valt dank toe aan de dames F. Bakker, Van Dort-Holtkamp, Essenberg, Heidema, de Cintra Silva, en aan de heren Baas, Beentjes, Ellenbroek, Merks, Oostrom, Raaff, Voskuilen, Vree, Zoon en Zomer voor hun moeite, hun bemiddelingen en hun (illustratie-)materiaal.

De uitgave werd financieel mede mogelijk gemaakt door:

Glas- en Kitverwerking Zeinstra BV

MASTUM
Dakbedekkingen bv

Strikotherm

Sikkens Nederland BV

Zaanderwijk BV Schildersbedrijf

Ministerie van Volkshuisvesting
Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer

Anjerfonds Amsterdam.

Gemeentelijke Dienst Volkshuisvesting.

COLOFON

Samenstelling:

Felix van de Laar / Vandelaar Tekstbewerking

Vormgeving:

Rob van der Doe, Amsterdam

Druk:

Rob Stolk BV, Amsterdam

Productie:

Schiferli Business Publications

Uitgave:

Woningbedrijf-Amstel,
Gemeentelijke Dienst Volkshuisvesting

Amsterdam, januari 1988

Tuindorp Watergraafsmeer, beter bekend als Betondorp, stond het afgelopen jaar midden in de publieke belangstelling: een gedegen proefschrift, een prachtige tentoonstelling en vele krant artikelen werden eraan gewijd. Busladingen bezoekers, van nationale bodem of van heinde en verre, tot uit Japan, bekeken het dorp. En terecht. Het is de architecten Peek, Greiner en alle andere betrokkenen gelukt het zestig jaar oude dorp een nieuwe luister te geven.

De stedenbouw en de architectuur zijn de blikvangers, maar eigenlijk zijn zij de buitenkant. Degenen die er wónen komen bij alle aandacht wat minder uit de verf en er ontstaan mythes over hen. Soms lijkt het wel of Betondorp alleen hoogleraren en topvoetballers heeft voortgebracht.

Woningbedrijf-Amstel, de hedendaagse voortzetting van de Amsterdamse Woningdienst in Betondorp, wil met dit boekje een aanvulling geven op hetgeen reeds gepubliceerd is. Het beschrijft de periode tussen bouw en renovatie. De bewoners komen nu zelf aan het woord, het gaat immers over hun dagelijkse leven in Betondorp.

De samensteller, Felix van de Laar, sprak in kort tijdsbestek met tal van – maar lang niet alle! – bewoners, winkeliers en (oud-)medewerkers van het Woningbedrijf. Hun persoonlijke verhalen vulde hij aan met materiaal uit de archieven.

Sommige uitspraken en beschreven praktijken doen ons nu verbazen. Men moet ze zien in het licht van die tijd, de maatschappelijke verhoudingen van toen. Ook de (oud-)ambtenaren vertellen hun eigen verhaal, dat de levendige werkelijkheid en de gehanteerde opvattingen vast beter benadert dan het officiële standpunt.

De renovatie van Betondorp – die nog tot midden 1989 door zal gaan – heeft het dorp met geweld door elkaar geschud en doorbreekt de oorspronkelijke sociale verbanden. Het vertrouwde straatje ziet er heel anders uit; de huren zijn flink omhoog.

Gelukkig voor Betondorp en voor Woningbedrijf-Amstel willen opvallend veel mensen er na de renovatie terugkeren. Dit biedt uitzicht op een spoedig herstel van die toch zo belangrijke onderlinge contacten. Ik hoop dat dit boekje daar toe bijdraagt: door ouderen herkenning te bieden, en 'nieuwkomers' de min- én pluskanten van het wonen in een 'dorp' te schetsen.

Ik wens u in ieder geval veel plezier bij het lezen.

Jan Schuil,
Woningbedrijf-Amstel, januari 1988

Woningnummer: 627
Blok: E.
Type: C

VOLG-
NUMMER

B E W O

1

2

3

4

4

J. P. d. ...
J. P. Singo
H. Sieche
H. P. H. gek...